

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİM YÖNETİMİ VE POLİTİKASI ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE TEFTİŞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SİBER ZORBALIK DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN OKUL
YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBRAHİM OKAN ERDEN

Ankara, Aralık, 2015

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİM YÖNETİMİ VE POLİTİKASI ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE TEFTİŞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SİBER ZORBALIK DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN OKUL
YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBRAHİM OKAN ERDEN

DANIŞMAN: PROF. DR. YASEMİN KARAMAN KEPENEKÇİ

Ankara, Aralık, 2015

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İbrahim Okan ERDEN' in hazırladığı “Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri” başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı/Eğitim Yönetimi ve Teftişi Yüksek Lisans Programı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. İnayet AYDIN

Üye: Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ (Danışman)

Üye: Yrd. Doç. Dr. K. Funda NAYIR

İmza

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından ..../12/2015 tarihinde uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunca ..../12/2015 tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail GÜVEN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

İbrahim Okan ERDEN

ÖZET

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SİBER ZORBALIK DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ

ERDEN, İbrahim Okan

Yüksek Lisans, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ

Aralık 2015, 87+ XV sayfa

Bu araştırma Ankara İlinde görev yapan lise yöneticilerinin okullarındaki siber zorbalığın hangi araçlarla meydana geldiğine, türlerine, meydana gelme sıklığına, sonuçlarına ve siber zorbalık davranışını önlemeye ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacı ile yürütülmüştür. Tarama modelinde olan bu çalışmada okul yöneticilerinin görüşlerine yönelik nicel veriler toplanmıştır.

Araştırmanın evreni, 2014 - 2015 Eğitim - Öğretim yılında Ankara iline bağlı dokuz ilçede (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Pursaklar, Mamak, Sincan, Yenimahalle) bulunan resmi liselerde (Anadolu liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ve Anadolu İmam Hatip Liseleri) görev yapan 1236 eğitim yöneticisinden (müdür, müdür başyardımcısı ve müdür yardımcısı) oluşmaktadır. Bu hedef evren ise tabakalı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş 316 kişilik bir örnekleme temsil edilmiştir.

Araştırmanın nicel verileri araştırmacı tarafından geliştirilen “Siber Zorbalıkta Kullanılan Araçlar Boyutu”, “Siber Zorbalık Davranışlarının Sıklığı Boyutu”, Siber Zorbalığın Nedenleri Boyutu”, “Siber Zorbalığın Sonuçları Boyutu” ve “Siber Zorbalığı Önleyici Çalışmalar Boyutu” olmak üzere toplamda beş alt ölçek ile toplanmıştır. Veriler SPSS ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde aritmetik ortalama, yüzde, frekans ve standart sapma gibi betimsel istatistik testler kullanılmıştır. Katılımcıların siber zorbalık davranışlarını hangi araçlarla gerçekleştirdikleri, siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleyici çalışmaların düzeylerine ilişkin görüşleri arasında; cinsiyet, görev türü yöneticilikte kıdem, eğitim düzeyi, branş ve görev yaptığı okul türü değişkenlerine göre anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığının saptanmasında t testi, ANOVA ve varyans analizi sonrası uygulanan

çoklu karşılaştırma yöntemleri içinde Tukey testi kullanılmıştır. Örneklem sayısı yetersiz olan “görev türü” değişkeni ve “yöneticilikte kıdem” değişkeni analizlerinde Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre liselerde öğrenciler arasında gerçekleşen siber zorbalık davranışlarında en çok akıllı telefonlar kullanılmaktadır. Öğrenciler arasında siber zorbalık davranışı olarak en çok küfür etme şeklinde gerçekleşmektedir. Siber zorbalığın en önemli sebebi öğrencilerin interneti kontrolsüz olarak kullanmalarıdır. Siber zorbalık davranışı sonucunda okullarda öğrenciler arasında çatışmalar yaşanmaktadır. Okul yöneticilerine göre öğrencilere değerler eğitimi vermek siber zorbalığı önlemenin en önemli ve etkili yoludur. Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde öğrenim gören öğrenciler arasında siber zorbalık davranışı görülme sıklığı, akademik program uygulayan Anadolu Liseleri ve diğer lise türlerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksektir.

Anahtar sözcükler: Siber zorbalık, akıllı telefon, değerler eğitimi.

ABSTRACT

OPINIONS OF SCHOOL ADMINISTRATORS ON HIGH SCHOOL STUDENTS' CYBERBULLYING BEHAVIOURS

ERDEN, İbrahim Okan

Master Degree, Educational Administration and Policy Department

Supervisor: Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ

December 2015, 87+XV Pages

In this research it is aimed to put forth opinions of school administrators working at high schools in Ankara on preventing cyberbullying behaviours, how and how often these kind of behaviours occur, types of these behaviours and the results of these kind of behaviours. In this scanning type of research, quantitative data of school managers pinions are collected.

The area of this research includes 1236 School Administrators (school directors, head assistants and assistant of directors) working at public high schools (Anatolian High Schools, Vocational and Technical Anatolian High Schools and Anatolian Religious High Schools) in nine towns of Ankara (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Pursaklar, Mamak, Sincan, Yenimahalle). This population is represented through a group of 316 samples who are determined by stratified sampling method.

Quantitive data of this research are collected through five sub-measures evolved by the researcher, which are “Dimension of Tools used in Cyberbullying”, “Dimension of Frequency in Cyberbullying Behaviours”, “Dimension of The Reasons of Cyberbullying”, “Dimension of The Results of Cyberbullying” and “Dimension of Preventive Works for Cyberbullying”. These data are analyzed with SPSS. While analyzing the data, Descriptive statistical tests such as; arithmetic average, percentage, frequency and standard deviation. Within determining if there are important differences among; which tools the participants use while carrying out these cyberbullying behaviours, the frequency of cyberbullying behaviours, the reasons and the result of these behaviours, the levels of preventive works, gender, type of task, levels of management, level of education, branch and the type of the school the manager works at, the “t” test is used and Tukey test is used for multiple comparison methods which are

applied after ANOVA and variance analyzes. The Kruskal-Wallis test is used for the analysis of variables in “seniority on administrators” and in “type of duty” of which number of samples are insufficient.

According to the researches, mostly smart phones are used in cyberbullying behaviours among the students at high schools. Among these students the most used way of cyberbullying behaviour is swearing at someone. The basic reason for cyberbullying behaviours is mainly the un-controlled usage of internet through the students. As a result of Cyberbullying Behaviours, there are many conflicts among students at schools. According to school managers, the best way of preventing cyberbullying behaviours is giving Education of Social Values to the students. The incidence of cyberbullying behaviours is more at Vocational and Technical High School students than the students study at Anatolian High Schools and at other type of High Schools.

Keywords: Cyberbullying, smart phone, values education.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada emeği geçen kişileri anmayı ve onlara teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Öncelikle yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmam süresince her an desteğini ve katkılarını sunan, çalışmamın her aşamasını titizlikle inceleyerek bana yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ'ye en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Yüksek lisans eğitimim süresince yetişmemde büyük katkıları olan ve desteklerini her zaman yanımda hissettiğim çok değerli hocalarım Prof. Dr. Ali BALCI, Prof. Dr. İnayet AYDIN, Doç. Dr. Şakir ÇINKIR'a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam boyunca yardıma ihtiyacım olduğu her anda yanımda olan ve verilerin toplanmasında bana destek sunan meslektaşım Ali İhsan ÇUHADAR'a çok teşekkür ederim. Ölçme aracını oluşturma aşamasında odak grup görüşmesine katılan rehberlik öğretmenlerine, ayrıca ölçme araçlarını yanıtlayarak çalışmama katkı sunan okul yöneticilerine de ayrı ayrı teşekkür ederim.

Son olarak beni çalışmalarımda her zaman destekleyen eşim Sevcan'a, çocuklarım Furkan ve Dağhan'a sonsuz teşekkür ederim. Bu çalışma vesilesiyle üzerimde emeği olan ve adını anamadığım herkese içtenlikle teşekkür ederim.

İbrahim Okan ERDEN

Aralık, 2015

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ BİLDİRİMİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	1
Zorbalığın Nedenleri	2
Zorbalığın Yaygınlığı.....	3
Zorbalığın Türleri.....	4
Zorba ve Kurbanların Kişilik Özellikleri	4
Zorbalığın Etkileri.....	5
Zorbalık Kavramı İle Diğer Kavramların Karşılaştırılması	6
Siber Zorbalık.....	9
Siber Zorbalığın Nedenleri	11
Siber Zorbalığın Yaygınlığı.....	12
Siber Zorba ve Kurbanın Kişilik Özellikleri	13
Siber Zorbalığın Etkileri.....	14
Geleneksel Zorbalık ile Siber Zorbalığın Etkilerinin Karşılaştırılması.....	14
Siber Zorbalık Araçları.....	15
Siber Zorbalığın Görülme Biçimleri	17
Siber Zorbalığın Hukuksal Çerçevesi.....	19
Siber Zorbalığın Önlenmesinde Okulun ve Ebeveynlerin Rolü.....	19
Siber Zorbalığın Önlenmesinde Okul Yöneticilerinin Rolü.....	21
MEB'in Okullarda Siber Zorbalığı Önleme Yönünde Aldığı Tedbirler	22

Siber Zorbalık Hakkında Yapılan Araştırmalar	23
Amaç.....	26
Önem	26
Sınırlılıklar.....	27
Tanımlar	27
BÖLÜM II	28
YÖNTEM	28
Araştırmanın Modeli	28
Evren ve Örneklem	28
Veri Toplama Araçları	31
Verilerin Analizi	39
BÖLÜM III.....	40
BULGULAR VE YORUM	40
Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Gerçekleştirildiği Araçlara İlişkin Bulgular ve Yorumlar	40
Siber Zorbalık Davranışlarının Gerçekleştirildiği Araçlara İlişkin Görüşlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi.....	41
Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	44
Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi.....	46
Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	50
Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi.....	52
Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	55
Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi.....	57
Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Çalışmalara İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	60
Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Çalışmalara İlişkin Görüşlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi.....	62

BÖLÜM IV	68
SONUÇ VE ÖNERİLER	68
Sonuçlar.....	68
Öneriler.....	69
KAYNAKLAR.....	71
EKLER	81
EK A Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzni.....	82
EK B Ankara Üniversitesi Etik Kurul İzni.....	83
EK C Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşlerini Belirlemeye Yönelik Ölçme Aracı	84
EK D Özgeçmiş.....	87

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 1	Siber zorbalık konusunda yurt içinde yapılan çalışmalardan bazıları 23
Çizelge 2	Siber zorbalık konusunda yurt dışında yapılan çalışmalardan bazıları....25
Çizelge 3	Ankara İli Merkez İlçelerine Göre Kamu Liselerinde Görev Yapan ve Örneklem Giren Yönetici Sayıları 29
Çizelge 4	Örnekleme Yeri Alan Yöneticilerin Bağımsız Değişkenlere Göre Dağılımı ve Yüzdeleri.....30
Çizelge 5	Okul Yöneticilerinin Öğrencilerin Siber Zorbalık Davranışını Hangi Araçlarla Gerçekleştirdiklerine İlişkin Alt Ölçeğe Ait Maddelerin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları, Açıklanan Toplam Varyans Oranı ve Cronbach Alpha Güvenirlilik Katsayısı.....34
Çizelge 6	Okul Yöneticilerinin, Öğrencilerin Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Alt Ölçeğe Ait Maddelerin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları, Açıklanan Toplam Varyans Oranı ve Cronbach Alpha Güvenirlilik Katsayısı 35
Çizelge 7	Okul Yöneticilerinin, Öğrencilerin Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Nedenlerine İlişkin Alt Ölçeğe Ait Maddelerin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları, Açıklanan Toplam Varyans Oranı ve Cronbach Alpha Güvenirlilik Katsayısı 36
Çizelge 8	Okul Yöneticilerinin, Öğrencilerin Siber Zorbalık Davranışlarının Ne Tür Sonuçlar Doğurduğuna İlişkin Alt Ölçeğe Ait Maddelerin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları, Açıklanan Toplam Varyans Oranı ve Cronbach Alpha Güvenirlilik Katsayısı 37
Çizelge 9	Okul Yöneticilerinin, Öğrencilerin Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Çalışmalarına İlişkin Alt Ölçeğe Ait Maddelerin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları, Açıklanan Toplam Varyans Oranı ve Cronbach Alpha Güvenirlilik Katsayısı 38
Çizelge 10	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Hangi Araçlarla Gerçekleştiğine İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....40
Çizelge 11	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 41
Çizelge 12	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 42

Çizelge 13	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Yöneticilikte Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 42
Çizelge 14	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 43
Çizelge 15	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Branş Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 43
Çizelge 16	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu.....44
Çizelge 17	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri 44
Çizelge 18	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 46
Çizelge 19	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 47
Çizelge 20	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Yöneticilikte Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 47
Çizelge 21	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 48
Çizelge 22	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu.....48
Çizelge 23	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu.....49
Çizelge 24	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....50

Çizelge 25	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 52
Çizelge 26	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 53
Çizelge 27	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Yöneticilikte Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 53
Çizelge 28	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 54
Çizelge 29	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu.....54
Çizelge 30	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu.....55
Çizelge 31	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....56
Çizelge 32	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 57
Çizelge 33	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 57
Çizelge 34	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Yöneticilikte Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 58
Çizelge 35	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu 58
Çizelge 36	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu.....59

Çizelge 37	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu.....	59
Çizelge 38	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptıklarına İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	60
Çizelge 39	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptığına İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu	62
Çizelge 40	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptığına İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu	62
Çizelge 41	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptığına İlişkin Görüşlerinin Yöneticilikte Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu	63
Çizelge 42	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptığına İlişkin Görüşlerinin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu.....	64
Çizelge 43	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptığına İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu	64
Çizelge 44	Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptıklarına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu.....	65

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi tanımlanmış, amacı belirtilmiş, önemi açıklanmış, sınırlılıklarına ve araştırmayla ilgili tanımlara yer verilmiştir.

Problem Durumu

Türk Dil Kurumuna (TDK) göre zorba “gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan kimse” olarak tanımlanmıştır. Birçok kişi okul yıllarında zorba/kurban sorunu ile tanışmış olsa da bu durum 1970 yılına kadar araştırılmamıştır (Gökler 2009). Zorbalık alanında ilk çalışma 1978 yılında Norveçli araştırmacı Dan Olweus tarafından yapılmış ve bu çalışma diğer çalışmalara öncülük etmiştir (Ayas ve Horzum, 2011). Zorbalık “bir kişinin bir veya daha fazla kişi tarafından tekrar eden biçimde olumsuz davranışlara maruz kalmasıdır” (Olweus, 1994).

Gökler (2009) zorbalığı saldırganlığın bir alt türü olarak tanımlamaktadır. Aslan ve Tuğrul (2013) zorbalığı saldırganlık (aggression) olarak tanımlarken, Çiviliada (2013) zorba kavramını bir veya daha fazla kişi tarafından kasıtlı olarak düzenli bir şekilde yapılan davranışlar şeklinde ifade eder. Yaman ve Kocabaşoğlu'na (2011) göre zorbalık, güçlü konumdaki kişi veya kişilerin güçsüz olanlara sıkıntı vermek amacıyla fiziksel, psikolojik, sosyal veya sözel olarak aynı zamanda tekrar edilen saldırılardır. Toksöz (2010) zorbalığı kişinin yaralanması veya sahip olduğu bir eşyanın zarar görmesi olarak, Karaman-Kepenekci ve Çinkır (2006) zorbalığı bir kurbanı karşı bir veya daha fazla öğrenci tarafından kasten yapılan alay, tehdit, vurma, aşağılama, lakap takma, eşyalarını çalma ve kırma gibi davranışlar olarak tanımlamaktadır.

Pişkin (2002) zorbalık ile ilgili yapılan tanımları aşağıdaki şekilde sıralamaktadır:

1. Zorbalık kasten ve bilinçli olarak yapılan ve mağdura fiziksel, zihinsel, sosyal ya da psikolojik zarar vermeyi amaçlayan söz ve eylemdir.
2. Zorbalık tekrar eden bir olaydır.
3. Mağdur zorbaya karşı kendini koruyamayacak kadar zayıftır.
4. Zorba ve mağdurlar kişi ya da grup olabilir.
5. Zorbaların bu eylemlerinin sonucunda kişisel çıkarları mevcuttur.

Yukarıda yapılan tanımlardan yola çıkarak zorbalık; kasıtlı olarak bir kişi ya da gruba zarar vermek için sistemli bir şekilde tekrar eden, kişiye fiziksel, psikolojik ve sözel olarak zarar veren davranışlar olarak tanımlanabilir.

Zorbalık her yıl binlerce insanı doğrudan etkileyen karmaşık bir olgudur (Volk, Dane ve Marini, 2014). Zorbalık, tüm insanları; hiçbir değişkene bağlı kalmaksızın her yerde ve her ortamda etkileyen ve hemen hemen dünyanın her yerinde yaygın olarak görülen bir sorundur (Furniss, 2000; Özen ve Aktan 2010). Zorbalığın en çok karşılaşılan biçimi okul zorbalığıdır (Yıldırım, 2012). Karaman-Kepenekci ve Çinkır'a (2006) göre birçok lisede fiziksel, duygusal, sözel ve cinsel zorbalık olayları yoğun olarak yaşanmaktadır.

Birçok insan, hayatının bir kısmında bir veya birden fazla zorba davranışlara maruz kalmış (Çifçi, 2010) veya zorba davranışlar sergilemiştir (Çağrı, 2010). Başka bir anlatımla insanlar hayatlarının bir kısmında bazen zorba bazen de mağdur rollerini oynamışlardır.

Zorbalık, fiziksel ve sözel davranışları içeren doğrudan zorbalık ve sosyal çevrede yalnızlaştırma eylemini içeren dolaylı zorbalık olarak iki kategoriye ayrılabilir (Olweus, 2005). Pişkin (2002) doğrudan zorbalık eylemlerini; tekme ya da yumruk atma, çekme, itkleme, tehdit, sürekli olarak alay etme, lakap takma, sözlü taciz, iftira, korkutarak paralarını almak, dolaylı zorbalık eylemlerini dedikodu çıkarma, iftira atma, dışlayarak yalnız bırakma olarak açıklamaktadır.

Aşağıda zorbalığın nedenleri, yaygınlığı, türleri, zorba ve kurbanın kişilik özellikleri, zorbalığın etkileri, zorbalık kavramı ile diğer kavramların karşılaştırılması ele alınmıştır.

Zorbalığın Nedenleri

Toksöz'e (2010) göre okul zorbalığının çok farklı nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler çok geniş bir alanı kaplar ve kesin çözüm bulunamayacak kadar da karmaşıktır. Bir öğrenciyi mağdur olarak hedef seçen zorba öğrencilerin ürettikleri bahaneler benzerlik göstermektedir. Dış görünüş olarak normalden farklı görünen öğrenciler (şişman, zayıf, uzun, gözlüklü, kısa, başka bir kültürden gelen, sessiz) zorbaların hedefi olabilir. Bunun dışında hiçbir sebep yokken de mağdurlar zorbaların hedefi olabilmektedir. Zorbalık bazı zamanlarda ait olduğu gruptan çıkmak isteyenlere de bir cezalandırma aracı olarak da kullanılabilir.

Akran zorbalığına maruz kalmayı çocukların arkadaş sayısı ile ilişkisini belirten Uludağlı ve Uçanok'a (2005) göre çocukların arkadaş sayısının fazla olması akran zorbalığına uğrama riskini azaltmaktadır. Erkeklerin anneleri ile olan ilişkileri akran zorbalığına maruz kalıp kalmalarında önemli bir etken iken, kızların, hem anne hem de babalarıyla olan ilişkilerinin, onların zorbalığa maruz kalıp kalmamalarında etkilidir (Özen, 2006). Buna karşılık erkek ergenler babadan destek aldıklarında ve çocuklar ebeveynlerine güvenli bir şekilde bağlandıkları takdirde zorbalık ve zorbalığa maruz kalma riskleri azalma görülmektedir (Yaban ve Tepe, 2013; Özen ve Aktan 2010).

Zorbalığın Yaygınlığı

Uzun yıllar boyunca meydana gelen zorbalık davranışları zorbalık olarak algılanmamış, normal gelişimin bir parçası olarak görülmüş bu nedenle de üzerinde ciddi bir araştırma yapılmamıştır (Alikashiöğlu 2011). Ancak özellikle son 15 yılda medyada okul zorbalığı/kurban ile ilgili çıkan haberler nedeniyle bu konuda yapılan çalışmalarda bir patlama yaşanmıştır (Olweus, 2013). Kepenekçi ve Çınkır (2006) 692 öğrenci ile yapmış olduğu çalışmada akademik yıl boyunca bu öğrencilerin %35.5'inin fiziksel, %35.3'ünün sözel, %28'inin duygusal, %15.6'sının da cinsel yönden zorbalığa maruz kaldığını belirlemişlerdir. Hesapçıoğlu ve Yeşilova'nın (2015) 1432 lise öğrencisi ile yapmış olduğu çalışmada, bu öğrencilerin %27.7'sinin zorbalığı okulda ciddi bir problem olarak gördüğü, %54.7'sinin okulda yaşanan zorbalık davranışlarından rahatsızlık duyduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada en çok maruz kalınan ve yapılan zorbalık türü sözel zorbalık, ikinci karşılaşılan zorbalık türü de fiziksel zorbalık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kapıcı (2004) ilköğretim öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada ilkokul 4. ve 5. sınıfa devam eden öğrencilerin %40'ının zorbalığa maruz kaldığını tespit etmiştir. Kabil (2010) yapmış olduğu çalışmada lise öğrencilerinin ilköğretim öğrencilerine göre daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşmıştır. Çağrı (2010) 6. 7. ve 8. sınıfa devam eden 1930 öğrenci ile yapmış olduğu çalışmada bu öğrencilerin %7'sinin zorbalık yaptığını, %7.52'sinin de kurban olduğu sonucuna ulaşmıştır. Glover, Gough, Johnson ve Cartwright (2000) yapmış olduğu çalışmada bir yılda öğrencilerin %75'inin sözel veya fiziksel zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Chen ve Cheng (2013) Taiwan'da 3554 öğrenci ile yapmış oldukları çalışmada bu öğrencilerin %10.9'unun zorbalık eylemlerinde bulundukları, %10.7'sinin kurban oldukları, %29.9'unun zorbalığa tanıklık ettiklerini ve %5.5'inin de hem zorba hem de kurban oldukları sonucuna ulaşmıştır. Aynı çalışmada erkeklerin

kızlara oranla daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir. Zorbalık hakkında yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, zorbalığın okullarda hiç de azımsanmayacak boyutlara ulaştığı söylenebilir.

Zorbalığın Türleri

Yıldırım'a (2012) göre tek bir zorbalık çeşidinin olduğu söylenemez ve bireylerin zorba ya da kurban rollerinde olduğu süreklilik gösteren birçok olumsuz durum zorbalıkla ilişkilendirilebilir. Alikashioglu'na (2011) göre zorbalık genel olarak sözel, fiziksel ve fiziksel/sözel olmayan şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu zorbalık türleri dolaylı ve dolaysız olarak gerçekleşmektedir. Sözel zorbalık dolaysız olarak ad takma, alay etme, kızdırma şeklinde meydana gelirken, dolaylı olarak da dedikodu çıkartma şeklinde gerçekleşmektedir. Fiziksel zorbalık dolaysız olarak itmek, tekmelemek, eşyalarını çalmak ya da zarar vermek şeklinde meydana gelirken, dolaylı olarak çıkarı için arkadaşını başkasının üzerine kışkırtmak şeklinde gerçekleşir. Fiziksel/sözel olmayan zorbalık dolaysız olarak tehdit etmek, müstehcen hareketler yapmak şeklinde gerçekleşirken, dolaylı olarak bir gruptan birini ya da birilerini dışlamak şeklinde gerçekleşmektedir.

Zorba ve Kurbanların Kişilik Özellikleri

Zorba, kurban, zorba-kurban ve izleyici zorbalık statüleri olarak tanımlanmaktadır. Kendisinden güçsüz kişi veya kişilere tekrar eder şekilde zarar verme kastıyla saldıran kişi “zorba”, zorbalığa maruz kalan kişiye “kurban”, bu zorbalığa seyirci kalıp herhangi bir müdahalede bulunmayanda “izleyici” (Burnukara ve Uçanok, 2012) denilmektedir. Birey aynı zamanda hem zorba hem de kurban olabilmektedir (Olweus, 2003).

Zorba davranışlara maruz kalan kurban kişilik özellikleri bakımından zorbadan farklı özellikler göstermektedir. Genel olarak kurbanın sahip olduğu kişilik özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır (Olweus 1993'den akt: Serin, 2012):

- Diğer öğrencilerle kıyaslandıklarında daha dikkatli, hassas, sessiz ve içine kapanıktırlar.
- Genelde kaygılı ve mutsuz görünürler, kimseye güvenmezler ve özgüvenleri düşüktür.
- Depresyon halindedirler ve intihara meyillidirler.

- Yetişkinlerle dahi iyi iletişim ve arkadaşlık kurarlar.
- Erkek kurbanlar yaşıtları ile kıyaslandığında fiziksel olarak daha güçsüzdürler.

Zorba davranış sergileyen öğrencilerin sahip olduğu kişilik özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır (Olweus 1993'den akt: Serin, 2012):

- Baskın kişiliğe sahiptirler ve isteklerini yaptırma eğilimi gösterirler.
- Öfkelenmeleri çok çabuk olabilir.
- İstinasız tüm yetişkinlere karşı savunma durumuna geçerler ve yeri geldiğinde saldırgan olurlar.
- Empati kurma yetileri gelişmemiştir.
- Yaşıtlarına göre fiziksel olarak daha güçlü görünürler.

Zorbalığın Etkileri

Bireyler zorba davranışlara maruz kaldıklarında maddi ve manevi olarak olumsuz şekilde etkilenmektedirler (Özen, 2006). Okulların en büyük misyonu çocukları ve gençleri çağın gereklerine göre yetiştirerek yetişkinlerin dünyasında etkili bir şekilde yer edinmelerini sağlamak için onlara yardımcı olmaktır. Bu nedenle okullar çocuklar ve gençler için güvenli ortamlar olmalıdır (Öğülmüş, 2006). Ancak zorbalık okulda karşılaşılabilecek en yaygın ve bir o kadar da ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Furniss'e (2000) göre zorbalık okul yaşantısında korku ve stresin kaynağı olabilmekte hatta bir ileri boyutu olarak da fiziksel yaralanma ve zihinsel travmalara da sebep olmaktadır. Eren'e (2014) göre zorbalığa maruz kalan kişide çeşitli psikolojik sorunlar oluşmakta hatta bu psikolojik sorunlarla beraber intihar düşüncesi oluşmaktadır.

Ergenlik döneminde gençler birbirleri ile ilişki içerisinde olurlar. Bu ilişkiler içinde olumlu olanlar gençlerin başarılı bir kimlik geliştirmesine ve toplum ile uyum içinde yaşamına zemin hazırlar. Bununla beraber olumsuz ilişkiler ise bireyin ergenlik döneminde çeşitli problemler yaşamasına neden olur. Bireyin akranlarından gördüğü zorbalık ya da saldırganlık gibi olumsuz yaşantılar onun duygusal, sosyal (Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010), fiziksel ve psikolojik gelişimine zarar verebilir (Yöndem ve Totan, 2008; Gökler, 2009).

Zorbalık Kavramı ile Diğer Kavramların Karşılaştırılması

Zorbalık kavramı pek çok kez fiziksel, sözel ve cinsel saldırganlık içeren kavramlarla karıştırılmakta ve sonucunda bir kavram kargaşası yaşanabilmektedir. Her saldırganlık veya zarar verme zorbalık olmayabilir. Aşağıda zorbalık ve bezdirme, zorbalık ve şiddet, zorbalık ve istismar, zorbalık ve saldırganlık arasındaki ilişki tartışılmıştır.

Zorbalık ve Bezdirme

Bezdirme kavramı TDK tarafından “İş yerlerinde, okullarda vb. topluluklar içinde belirli bir kişiyi hedef alıp, çalışmalarını sistemli bir biçimde engelleyip huzursuz olmasına yol açarak yıldırma, dışlama, gözden düşürme” olarak tanımlanırken, Koçak ve Yeşilyurt (2014) bezdirme kavramını genel olarak şiddet, baskı, kuşatma, taciz, rahatsız etme veya sıkıntı vermek şeklinde tanımlamıştır. Bezdirme kavramı ile zorbalık kavramı birbirleri ile örtüşmektedirler. Aralarındaki fark uygulanış zamanına ve yerine göre değişiklik göstermektedir. Okul kaynaklı psikolojik bezdirmeler zorbalık, işyeri kaynaklı olan psikolojik tacizler ise bezdirme olarak adlandırılmaktadır (Gün, 2009). Bu psikolojik bezdirmeler sonucunda kişiler işlerini kaybedebilmekte, intihar edebilmektedirler (Koçak ve Yeşilyurt, 2014).

İşyerlerinde psikolojik tacizin önlenmesi için hükümet 19.03.2011 tarihli 27879 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmış olan 2011/2 sayılı genelge ile ilgili birçok soruna çözüm getirecek uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Bu genelge:

- İşyerinde psikolojik tacizle mücadele öncelikle işverenin sorumluluğunda olup işverenler çalışanların tacize maruz kalmamaları için gerekli bütün önlemleri alacaktır.
- Bütün çalışanlar psikolojik taciz olarak değerlendirilebilecek her türlü eylem ve davranışlardan uzak duracaklardır.
- Toplu iş sözleşmelerine işyerinde psikolojik taciz vakalarının yaşanmaması için önleyici nitelikte hükümler konulmasına özen gösterilecektir.
- Psikolojik tacizle mücadeleyi güçlendirmek üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik İletişim Merkezi, ALO 170 üzerinden psikologlar vasıtasıyla çalışanlara yardım ve destek sağlanacaktır.
- Çalışanların uğradığı psikolojik taciz olaylarını izlemek, değerlendirmek ve önleyici politikalar üretmek üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde Devlet Personel Başkanlığı, sivil toplum kuruluşları ve ilgili tarafların katılımıyla "Psikolojik Tacizle Mücadele Kurulu" kurulacaktır.
- Denetim elemanları, psikolojik taciz şikâyetlerini titizlikle inceleyip en kısa sürede sonuçlandıracaktır.
- Psikolojik taciz iddialarıyla ilgili yürütülen iş ve işlemlerde kişilerin özel yaşamlarının korunmasına azami özen gösterilecektir.

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı ve sosyal taraflar, işyerlerinde psikolojik tacize yönelik farkındalık yaratmak amacıyla eğitim ve bilgilendirme toplantıları ile seminerler düzenleyeceklerdir.

Bu genelge ile bezdirme ile ilgili çalışanların farkındalığı amaçlanmakta, bezdirmeye maruz kalan kişilerin yetkili mercilere başvurması hedeflenmekte, bezdirme şikâyetlerinin ivedilikle sonuçlandırılması hedeflenmekte ve kamu/özel kurum ve kuruluşlarının bezdirmeyi önleyecek tedbirler alması istenmektedir.

Zorbalık ve Şiddet

Okullar son yıllarda meydana gelen şiddet eylemleri ile sıkça gündeme gelmektedir ve bu şiddet olayları ile zorbalık birbirine genelde birbirleri ile karıştırılmaktadır (Totan, 2007). Birçok şiddet eylemi zorbalık olarak tanımlanamaz (Gökler, 2009). Zorbalık için yapılan tanımlar ile şiddet için yapılan tanımlar birbirinden ayrılmaktadır (Yaman ve Çuha, 2014). Bu nedenle şiddet kavramının doğru bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. TDK'ya göre şiddet, karşı görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, duygu ve davranışta aşırılık, kaba güç olarak tanımlanmaktadır. Şiddet çocuk ve ergenlerin hayatında onarılamayacak derecede fiziksel ve psikolojik zarar verdiğinden dolayı evrensel bir sorundur. Sağlıklı bir toplum oluşturmak için şiddete maruz kalmış çocuk ve ergenlerin tedavi ve rehabilitasyonunun sağlanması gerekmektedir (Kaya ve Bilgin, 2012).

Fiziksel şiddetin en önemli sebeplerinden birisi de öfke kontrolünün yapılamaması ve bu durumun sonucunda bazen ergenin kendine, başkalarına ya da nesnelere uyguladığı fiziksel bir saldırganlığa dönüşmesidir (İnanç, Atıcı ve Bilgin 2005). Haskan ve Yıldırım'a (2012) göre bu durum ergenler için her zaman bir risk oluşturmaktadır. Durmuş ve Gürkan (2005) üniversiteye yeni başlayan öğrencilerle yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin en çok tanık oldukları şiddet ve saldırganlık olaylarını şu şekilde sıralamışlardır:

- Öğrencilerin % 70.9'u okulun sıra, masa, boya ve badanasına kasıtlı olarak zarar verildiğini ifade etmektedirler.
- Öğrencilerin %70.1'i okul dışında çıkan kavgalarda yaralanmalar olduğunu söylemektedirler.
- Öğrencilerin %70.1'i çeşitli grupların toplu olarak kavga ettiklerini söylemektedirler.

- Öğrencilerin %63.7'si bazı arkadaşlarının para ve değerli eşyalarının kaybolduğunu ifade etmektedirler.

Bu sonuçlardan anlaşılmaktadır ki gençler arasında yaşanan şiddet olayları hiç de azımsanacak boyutta değildir. Şiddet kavramı için yapılan tanımlar incelendiğinde, şiddetin zorbalığı da içine alan bir çatı kavram olduğu söylenebilir. Aynı yaş ve fiziksel güce sahip iki kişi ya da grubun kavga etmesi bir şiddet olayı olarak tanımlanabilir. Ancak bir eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için öncelikle sistemli bir şekilde tekrar etmesi ve kişiler arasında güç dengesizliğinin olması gerekmektedir.

Zorbalık ve İstismar

Çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyen her türden davranış (fiziksel, cinsel, duygusal) olarak tanımlanabilen çocuk istismarına dünyanın her yerinde sıklıkla rastlanabilmekte (Akduman, 2010) ve bu istismarın sonucunda akademik başarısızlık, okul terki gibi olumsuz tutum oluşmaktadır (Pişkin, 2002).

Çocuk istismarı okul sistemi içerisinde ve daha büyük toplumlarda önemli bir konu olarak kabul edilmektedir ve okullarda istismar fiziksel, cinsel ve psikolojik formlarda olabilmektedir (Aluedse, 2006). Zorbalık arkadaşın arkadaş istismarıdır ve genellikle akran istismarı zorbalık davranışları şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Alikışifoğlu, 2011).

Zorbalık ve Saldırganlık

Hukukun ve kuralların olmadığı, kişinin can ve mal güvenliğinin bulunmadığı çok eski devirlerde yaşayan insanlar için sıradan bir olay olan saldırganlık, bugün için elbette sorgulanmaktadır (Yavuz ve Hiperlink, 2000).

Ergenlerin saldırgan davranışları sonucunda, sözel tehdit, zorbalık, kavga, saldırı ve cinayet gibi çok çeşitli türlerde ortaya çıkmaktadır (Yıldız ve Sümer, 2010). Zorbalık kavramı her ne kadar saldırganlık kavramı içerisinde yer alsa da bazı özellikleri ile saldırganlıktan ayrılmaktadır (Aslan ve Tuğrul, 2013). Zorbalığın tanımından yola çıkarak zorbalığı saldırganlıktan ayıran temel özellikler, bir tarafın diğer tarafa göre daha güçlü olması, kasıt olması ve en önemlisi süreklilik arz etmesidir.

Siber Zorbalık

Son yıllarda siber zorbalık (cyber bullying) sorunu üzerinde sıkça durulan konulardan biri olmuştur. Siber zorbalık, geleneksel zorbalıkla ilişkili bir kavramdır; çünkü siber zorbalık geleneksel zorbalığın sanal âleme etkili bir şekilde yansımastır. Siber zorbalık kavramı birçok araştırmacı tarafından elektronik zorbalık, dijital zorbalık, çevrimiçi zarar verme, sanal zorbalık ve internet zorbalığı şeklinde adlandırılmaktadır (Kowalski ve Limber, 2007).

Gelişen teknolojiyle beraber cep telefonu, sosyal paylaşım siteleri ve internet günlük hayatımızın ayrılmaz birer parçası olmuştur (Çetin, Eroğlu, Peker, Akbaba ve Pepsoy, 2012). İnternet ve cep telefonlarının kullanımının artmasıyla beraber ergenler, zorbalığı elektronik zorbalığa dönüştürmüşlerdir. Zorbalığın siber zorbalığa dönüşmesinin nedeni olarak da teknolojinin çok hızlı bir şekilde gelişmesi ve bireylerin bu gelişen teknolojiye erişimlerinin kolay olması gösterilebilir (Özdemir ve Akar, 2011). Gençler internet ve cep telefonlarını kullanmada oldukça tecrübe kazanmışlardır. Ancak bu tecrübelerine rağmen ileriki yaşamlarını olumsuz şekilde etkileyecek birçok problemler de yaşanmaktadır (Stewart ve Fritsch, 2011).

Elektronik zorbalık ergenlerin sosyal ve duygusal gelişimini tehdit eden yeni bir zorbalık şeklidir (Raskauskas ve Stoltz, 2007). Belsey (2005) siber zorbalığı “Başkalarına zarar vermek amacıyla bir birey ya da grup tarafından kasıtlı tekrarlanan ve düşmanca davranışı desteklemek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması” olarak tanımlamaktadır. Arıcak (2011) buna yakın bir tanım ile siber zorbalığı “Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü” olarak tanımlanmıştır.

Bayram ve Sayılı’ya (2011) göre siber zorbalık “Sanal ortamda modern iletişim araçları kullanılarak başkalarına kasıtlı olarak hakaret edilmesi, onların aşağılanması, dışlanması, tehdit, teşhir ya da rahatsız edilmesidir. “McQuade, Colt ve Meyer (2009) siber zorbalığı bir kişinin bilişim teknolojilerini kullanarak hedeflenen bireyleri istismar etmek ve zarar vermek amacıyla utandırmak, taciz, gözdağı ve tehdit etmesi olarak tanımlanmaktadır.

Crosslin ve Golman (2014) siber zorbalık kavramını teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve gelişen bir olgu olarak tanımlamaktadır. Tokunaga’ya (2014) göre siber zorbalık defalarca başkalarına zarar veya rahatsızlık vermek amacıyla düşmanca veya saldırgan mesajlar ileterek, bireyler veya gruplar tarafından elektronik

veya dijital medya aracılığıyla yapılan herhangi bir davranıştır. Siber zorbalık geniş bir perspektiften açıklanacak olursa zorbanın bilişim teknolojisini kullanarak kabul görmeyen, uygunsuz sosyal davranışlar sergilemesidir (Piotrowski, 2012).

Peker, Eroğlu ve Çitemel'e (2012) göre de bilgi ve iletişim teknolojilerinin birçok yararı olmasına karşın kötü kullanımından dolayı birçok problem ortaya çıkmaktadır. Bu problemler; genelde isimsiz çağrılar virüslü e-postalar, hakaret ve tehdit içeren mesajlar, e-posta ile kolaylıkla yayılabilen karalama mesajları, uygun olmayan fotoğraflar, metinler şeklinde görülebilmektedir. Campbell'e (2005) göre bilgi ve iletişim teknolojisi gençlere sayısız faydalar sağlamasına rağmen sadece zarar için de kullanılabilen "karanlık yüzü" bulunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojisinin hızlı gelişiminin olumsuz yönüne dikkat çeken Baker ve Kavşut'a (2007) göre bilgi ve iletişim teknolojisinin sayılamayacak faydasının yanında, zaten okulların en büyük problemi olan okul zorbalığına yeni bir boyut katmasını siber zorbalığın en büyük zararı olarak dile getirmektedir.

Erdur-Baker ve Topçu'ya (2008) göre siber zorbalık olarak adlandırabilecek eylemlere aşağıdaki davranışlar örnek olarak gösterilebilir:

- Herhangi bir neden yokken bir kişiyi sohbet odasından dışarı atma
- Cep telefonu ile gizlice bir kişinin utanç verici fotoğraflarını çekme
- Birini kötüleyen, utandıran ve aşağılayan web sayfaları hazırlama
- Elektronik posta ya da cep telefonu mesajı ile aşağılayıcı, alay edici, tehditkâr, cinsel taciz veya şiddet içeren mesajlar gönderme
- Mağdura ilişkin küçültücü web sayfaları hazırlama.
- Mağdurun web sayfasına ya da bloglarına incitici, küçük düşürücü, tehdit edici mesajlar ya da resimler ekleme
- Kameralı cep telefonu aracılığı ile mağdurların uygunsuz görüntülerini anında internete yönlendirme
- Mağdura ilişkin dedikodular yapma.

Bununla beraber yukarıda sayılan eylemlerin siber zorbalık olabilmesi için bazı ölçütler bulunmaktadır. Bu ölçütler şu şekilde sıralanmaktadır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011):

- Israr edicilik: Bir davranışı yapmak üzere önceden tasarlanmasıdır.
- Tekrar etme: Zorba davranışların aynı biçimde sürekli gösterilmesidir.

- Zarar verme: Başkalarına acı çektirmektir.
- Bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik araçlar: Siber zorbalığı okul zorbalığından ayıran araçlardır.

Yukarıdaki ölçütlerden de anlaşılacağı üzere, siber zorbalık her ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın özünde negatif, istenmeyen taciz olayını barındırmaktadır (Stewart ve Fritsch, 2011).

Siber zorbalık kendiliğinden meydana gelmemektedir. Siber zorbalık için bazı koşulların yerine gelmesi gerekir. Kınay'a (2012) göre bu koşullar şu şekilde sıralanmaktadır.

- Sanal ortamlarda hiç karşılaşmadığı, daha önce tanımadığı insanlara özel bilgilerini açma,
- Gayri ahlaki siteleri ve şiddet unsuru içeren siteleri ziyaret etme,
- Sanal ortamda tanıştığı kişilerle buluşma isteği veya karşı tarafın buluşma isteğini geri çevirmeme,
- Radikal grupların web sayfalarını ziyaret etme, insanın kendine zarar vermesini teşvik edecek siteleri ziyaret etme,
- Kanunen yasak olan internetten film indirme eylemini gerçekleştirme, pornografik video veya fotoğraf paylaşma.

Bu maddelerden de anlaşılmaktadır ki büyük oranda insanlar kendi eylemlerinin sonucu olarak siber saldırıların hedefi olup siber mağdur durumuna düşmektedirler.

Siber Zorbalığın Nedenleri

Siber zorbalığın nedenlerini bulmak için yapılan araştırmalara göre siber zorbalığın ana nedenlerinin birinin bireyler arasındaki bozulan arkadaşlık ilişkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Özellikle yaşanan duygusal ilişkilerin sona ermesinden dolayı, kıskançlık ve farklı alt kimliklerden geliyor olmak da gençleri siber zorbalığa yönlendirmektedir (Çiftçi, 2010; Özdemir ve Akar, 2011).

Gençleri siber zorba davranışları yapma sebepleri ise; siber zorbalığın gençler arasında eğlence olarak görülmesi, siber zorbalığı intikam amaçlı kullanması, siber zorbanın kimliğini gizleme imkânının bulunması, birçok kişiye tehditkâr ve aşağılayıcı mesajlar ulaştırabilme imkânı sunması, kurbanla yüz yüze iletişim kurulmaması nedeniyle davranışlarda sorumluluk alınmaması, siber zorbalık aracılığıyla başkalarının üzerinde hâkimiyet kurulması, sanal ortamda saldırganca davranmaktan zevk duyma

olarak açıklanabilir (Kowalski ve diğ. 2008, akt: Eroğlu, 2011). Öğrenciler kendilerine karşı olumsuz tutum ve davranış sergileyen kişilerden intikam almak için, canları sıkıldığında eğlenmek için, arkadaş ortamlarını geliştirmek için siber zorbalık yapmaktadırlar (Yaman ve Peker, 2012).

Lenhart'a (2007) göre siber zorba gerçek kimliğine kimsenin ulaşamayacağını düşündüğünden kurbanı zarar verecek, küçük düşürecek, onurunu kırarak materyalleri sosyal paylaşım sitelerinde, bloglarda, web sitelerinde paylaşmakta ve bu materyallerin sayısız kişilere ulaştırmaktadır. Siber zorbalığın nedenleri farklı olsa da bu olayların ortak paydası siber zorbalığı yapan zorbanın kurban ile karşı karşıya gelmemesi ve zorbanın kimliğinin bilinmemesidir (Beckerman ve Nocero, 2003).

Siber zorbalık davranışlarında medyanın rolünü araştıran Hamer ve Konijn, (2015) medyanın, risk grubunda bulunan ergenlerin siber zorbalık davranışını tetiklediği sonucuna ulaşmışlardır. Başka bir anlatımla anti sosyal medya içerikleri ergenlerde siber zorbalık davranışını negatif olarak etkilemektedir.

Siber Zorbalığın Yaygınlığı

İnternet başkaları ile iletişime geçmek, fikir paylaşımında bulunmak, bilgiye erişim açısından bakıldığında oldukça yararlı bir teknolojik ürün olmasına karşın bazı insanlar interneti insanlara zarar verme amacı ile kullanmaktadırlar (Barlett ve Coyne, 2014). Siber zorba/kurban haberlerine hemen hemen her gün yazılı ve görsel basında ve internet haber sitelerinde sıkça karşılaşılmaktadır. Sosyal medyada masume olarak paylaşılan özel fotoğraflar kötü niyetli kişilerin eline geçtiği zaman bir siber zorbalık aracı olabilmekte ve hiç tanımayan kişilerle olumsuz durumlar ve hatta adli vakalar bile yaşanabilmektedir. İzinsiz elde edilen görüntüler bir siber zorbalık aracı olan bilgi ve iletişim teknolojisi ile sosyal medyada tehdit unsuruna dönüşerek gençlerin hayatlarını karartabilmektedir (<http://www.memurlar.net/haber/502161/>). Siber zorbalıkla ilgili Dünya’da ve Türkiye’de her gün yüzlerce olay meydana gelmekte ve bu olaylar bazen de insanın tüm yaşantısını etkileyebilmektedir.

Okullarda siber zorbalığın yaygınlığının ne düzeyde olduğunu tespit etmek ve çözüm üretmek amacıyla çok sayıda araştırma yapılmaktadır. Burnukara ve Uçanok’un (2012) 12 ile 18 yaş arasında 868 ergen üzerinde yapmış olduğu araştırmada, ergenlerin %31.9’unun okulda, % 21.7’sinin sanal ortamda zorba, kurban ve zorba/kurban olarak akran zorbalığına dâhil olduğu, erkeklerin sanal ortamda zorbalık davranışlarını kızlara

göre daha fazla sergiledikleri, geleneksel ve sanal zorbalık arasında %63'lük bir örtüşme olduğu tespit etmiştir. Kessel, O'Donnell ve Smith'in (2015) yapmış olduğu çalışmada siber zorbalığın 2006 – 2015 yılları arasında %15'den %21 e çıktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Peker'in (2013) yaptığı araştırmada insani değerler yönelimli psiko-eğitim programının, problemleri internet kullanımı ve siber zorbalık üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özbay (2013) 650 kız, 607 erkek toplam 1257 öğrenci üzerinde yapmış olduğu araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek oranda siber zorba oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyetin siber zorbalık üzerindeki etkisini bulmak üzere yapılan araştırmalarda (Barlett ve Coyne 2014; Atik, Özmen ve Kemer, 2012) erken ergenlik döneminde kadınların erkeklere göre daha fazla siber zorba davranışı göstermelerine rağmen genel olarak erkeklerin kadınlara oranla daha fazla siber zorbalık davranışı sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Çifçi (2010) 9. sınıf öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada, bu öğrencilerin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulmamıştır. Siber zorbalığa herkesten farklı bir şekilde yaklaşan Sampasa, Roumeliotis, Farrow ve Shi (2014), kahvaltı yapmamanın siber zorbalık ve geleneksel zorbalık üzerinde etkisini araştırmış ve kahvaltı atlamamanın geleneksel ve siber zorbalık davranışını arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Siber Zorba ve Kurbanın Kişilik Özellikleri

Siber zorbalık davranışı gösterenler genel olarak güçlü olma, kontrolsüz ve düşüncesizce davranma ve baskın olma gibi özelliklerde birleşmektedirler (Sarak, 2012). Siber zorbalarda bir takım sorunlu kişilik özellikleri bulunmaktadır. Siber zorbaların ebeveynleri ile ilişkilerinde yetersiz ve suç işlemeye eğilimli oldukları (Ybarra ve Mitchell, 2004), madde bağımlılığına yatkın, akademik başarıları düşük kişilerin siber zorbalık yapma olasılıkları oldukça yüksek olduğu bulunmuştur (Hinduja ve Patchin, 2008).

Siber kurbanlar genelde sosyal ve duygusal sorunları olan, öz saygısı düşük, arkadaşlık ilişkileri zayıf ve çok az arkadaşı olan kişilerden oluşmaktadır (Campfield, 2008).

Siber Zorbalığın Etkileri

Bilgi ve iletişim teknolojisinin özellikle gençler arasında yaygın olarak kullanılmasından dolayı siber zorbalık “kartopu” etkisi gösterebilmektedir. İnternet ortamında bireye zarar verecek bir paylaşım başlangıçta sınırlı sayıda insana ulaştığında kontrol edilebilirken, daha sonra sayısız kişilere ulaşarak kontrol dışına çıkmaktadır (Bingöl ve Tanrıku, 2014).

Siber zorbalığın önemli bir özelliği de kurbanın fiziksel ortamda meydana gelen zorbalıktan kaçma şansı varken, sanal dünyadaki zorbalıktan kaçma şansı yoktur ve bu nedenle de sanal dünyada şiddetin miktarı daha fazla olmaktadır (Uysal, Duman, Yazıcı ve Şahin, 2014). Siber zorbalığa uğrayan kurbanlar depresyon yaşarlar ve ruh sağlıkları olumsuz yönde etkilenir (Özel, 2013).

Siber zorbalığın etkileri ağırlıklı olarak çocukların ve ergenlerin ruh sağlığı ve özellikle sosyal ve psikolojik sonuçları açısından araştırılmıştır (Nixon 2014; Udris, 2014). Bu araştırmaların sonunda siber zorbalık davranışına maruz kalan kişilerin üzüntü, öfke, utanma, korku gibi soyut duygular yaşamalarının yanında okul terki, başarısızlık gibi somut olaylarda yaşadıkları görülmüştür (Beran ve Li, 2005).

Geleneksel Zorbalık ile Siber Zorbalığın Etkilerinin Karşılaştırılması

Siber zorbalığın etkileri geleneksel zorbalığın etkilerine göre daha belirgindir ve zorbalık fiziki dünyadan sanal dünyaya geçtiğinde şiddeti de katlanarak artmaktadır. Taciz edici mesajlar ve mailler kesintisiz bir şekilde kurbanı ulaştığından, sanal dünyada kurbanın siber zorbalıktan kaçma şansı bulunmamaktadır (Mesch, 2009).

Geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasında birçok ortak payda olmasına rağmen aralarında bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıklardan en önemlisi geleneksel zorbalığın okul zamanında gerçekleşmesine ve zorbanın kurban tarafından tanınmasına rağmen siber zorbalıkta anonimlik vardır ve günün herhangi bir zamanında veya gece olabilir (Kowalski, Morgan ve Limber, 2012; Cassidy, Faucher ve Jackson, 2013). Başka bir anlatımla geleneksel zorbalık okul saatleri ile sınırlıyken siber zorbalıkta zaman kavramı bulunmamaktadır. Kurban siber zorba tarafından 7/24 tehdit altındadır. Okullarda cep telefonu ve bilgisayar kullanmayı kısıtlamak siber zorbalığı azaltmak için bir tedbir olsa da, kurban evde siber zorbalılar tarafından tehdit mesajlarına ve e-postalara maruz kaldığından artık evler de güvenli olmamaktadır (Slonje ve Smith, 2008).

Siber Zorbalık Araçları

Siber zorbalık çeşitli bilgi ve iletişim araçları ile gerçekleşebilmektedir. Bunlar genellikle cep telefonu, internet, e-mail, bloglar, anlık mesajlaşma ve sosyal paylaşım siteleridir. Remond, Kern ve Romo'ya (2014) göre geleneksel zorbalığın yeni bir türü olan siber zorbalık metin mesajları, ses ve görüntü ileten elektronik cihazlar aracılığıyla yapılmaktadır. Özdemir ve Akar (2011) yaptığı araştırmada siber zorbalığın yoğun olarak yaşanan ortamların başında internette yer alan sosyal paylaşım sitelerinin ve cep telefonun geldiğini belirtmektedirler.

Siber zorbalar kurbanlarına zarar vermek için iki önemli elektronik araç kullanırlar. Bunlardan birincisi kişisel bilgisayarlarıdır ve bu bilgisayarlardan rahatsız edici, aşağılayıcı e-mail ve anlık ileti gönderirler. İkincisi de cep telefonlarıdır. Siber zorbalar cep telefonları ile kurbanlarına kötü amaçlı metin mesajları gönderirler. (Patchin ve Hinduja, 2006).

Siber zorbalık üzerine yapılan araştırmalar (Patchin ve Hinduja, 2006; Özdemir ve Akar, 2011) göstermektedir ki internet, cep telefonları, bilgisayarlar, anlık iletiler, e-mail, bloglar, sosyal paylaşım siteleri ve sohbet odaları araştırmacıların hemfikir oldukları siber zorbalık araçlarıdır. Sanal ortamda meydana gelen zorbalık eylemi genel olarak, aşağıda da açıklandığı gibi, ergenlerin teknolojiyi kullanma becerilerine bağlı olarak cep telefonu ile arama veya mesaj gönderme, elektronik posta, anlık mesajlaşma, sohbet odası şeklinde olabilmektedir (Burnukara ve Uçanok, 2012).

Cep telefonu

Günümüzde bir birey için vazgeçilmez bir ihtiyaç olan cep telefonlarının kullanımı özellikle hem yetişkinler hem de gençler arasında yüksek bir orana sahiptir ve kötü niyetli kişilerin korkutucu ve tehdit edici mesajlar yollamalarından dolayı cep telefonları bir siber zorbalık aracı olmuştur (Aksaray, 2011). Zorbalar genellikle kurbanlarını cep telefonları aracılığıyla sessiz aramalar ve küfürle mesajlar ile taciz etmektedirler (Rogers, 2010). Yaşanan teknolojik gelişmelerin sonucunda cep telefonları yerini akıllı telefonlara bırakmakta, bilgisayarların yaptığı her işlem akıllı telefonlar ile de yapılabilmekte bu durumda siber zorbaların hareket alanını ve saldırı zamanını genişletmektedir.

İnternet

İnternet, birbirine bağlı bilgisayarlardan oluşan dünya çapında bilgi alış verişi yapan dev ağ olarak tanımlanmaktadır. İnternet sayesinde dünyadaki milyonlarca insan tüm farklılıklarına rağmen birbiriyle iletişim kurabilmekte ve bilgi paylaşımında bulunabilmektedir. "Veri otoyolu" olarak da adlandırılan internet aracılığıyla insanlar, fiziksel ve mekânsal birbirlerinden binlerce kilometre uzakta da olsa birbirleriyle haberleşebilir, dünyanın diğer ucundaki bilgiye (makale, rapor, elektronik kitap vb.) ulaşabilir, otobüs rezervasyonu yaptırabilir, hava durumunu öğrenebilir, bankacılık işlemlerini yerine getirebilir (Atav, Akkoyunlu ve Sağlam, 2006).

Türkiye’de 1998 yılında internet abone sayısı 229.885 iken bu sayı 2005 yılında 2.248.105, 2010 yılında 14.443.644, 2015 Ocak ayı itibarıyla 44.395.36’ye ulaşmıştır (<http://www.tuik.gov.tr>). Bu hızlı artışın doğal olarak siber zorbalığın artmasında da etkili olduğu söylenebilir.

E-Mail

E-mail, internet üzerinden kayıtlı veya kayıtsız kişilere notların iletilmesi olarak tanımlanır. Siber zorbalar, e-posta hesabını sahte bir kimlik veya başkasının kimliği üzerinden almak mümkün olduğundan daha az yakalanma korkusu yaşarlar ve bu durum tehdit veya taciz edici e-posta göndermede daha cesur davranmalarına neden olur (Rogers, 2010).

Bloglar

Bloglar, kolay bir şekilde başlık açarak, içerik metin yazarak, yeni bir konu oluşturularak bütün internet kullanıcılarıyla paylaşılabilen, bilgi alış verişi sağlayabilen, resim, video gibi çeşitli dokümanlar eklenebilen ters tarih sırasına göre düzenlenmiş Web sayfası olarak tanımlanabilir (Peker, 2013). Siber zorbalar blogları başkalarının sırlarını ifşa etme, düşüncelerini ya da yorumlarını göndermek için bir platform olarak kullanabilir (Bauman, 2007).

Anlık mesajlaşma

Kişinin internet kullandığında listesinde bulunanların çevrimiçi olduğunu haber veren ve anında mesajlaşmayı sağlayan bir internet uygulamasıdır. Anlık mesajlaşma ortamında kişiler genelde mesajlarının düzeltme ve sansürlemenin imkânsız olduğunu

düşünmeden sanal âleme göndermektedirler. Karşılıklı mesajlaşmalar bazen farklı boyutlara taşınarak tehditkâr davranışlara dönüşebilmektedir (Rogers, 2010).

Sosyal paylaşım siteleri

Facebook, Twitter, WhatsApp gibi sosyal paylaşım siteleri fotoğrafları, görüşleri vb. paylaşmak ve eğlenmek için hızlı ve kolay bir yoldur. Ancak, uygun güvenlik ayarları yapılmadan kullanıldığında dedikodu ve söylentileri yaymak gibi yanlış amaçlar için de kullanılabilir. Daha çok popüler görünmek için oluşan akran baskısının etkisiyle gençler tanımadıkları kişilerle arkadaş olabilmekte ve gizli bilgilerini bu kişilerle paylaşabilmektedir (Rogers, 2010).

Günümüzde milyonlarca çocuk ve gencin sosyal ağlara üye olarak hiç tanımadığı kişilere kimliklerini açığa çıkaracak bilgileri vermeleri, bu sosyal ağlarda fotoğraflarını yayınlamaları tamamen tanınır duruma gelmeleri en büyük tehlikeyi oluşturmaktadır (Bayzan ve Özbilen, 2012).

Siber Zorbalığın Görülme Biçimleri

Elektronik teknolojinin yaygın hale gelmesiyle beraber zorbaların kurbanlarına zarar vermesi için yeni alanlar açılmıştır. Zorbalar kurbanlarına internet veya dijital iletişim cihazları üzerinden zararlı metin mesajları, fotoğraf veya video göndererek zarar verebilmektedirler (Washington, 2015). Zorbalar internet ortamında genellikle geçici bir e-posta hesabı alarak, sohbet odalarında takma isim kullanarak ve anlık mesajlaşma programları kullanarak gerçek kimliklerini kolaylıkla gizleyebilmektedirler (Patchin ve Hinduja, 2006).

Özdemir ve Akar'a (2011) göre siber zorbalık davranışlarının başında zorbanın, kurbanı, elektronik iletişim araçları kullanmak sureti ile tehdit etmesi ya da kurbanı yönelik kötü sözler içeren mesajlar göndermesi gelmektedir. Zorbanın bazen kurban hakkında internet ortamında dedikodu yaptığı veya mağduru utandıracak resimlerini ve özel bilgilerini yaydığı da görülmektedir. Yaygın bir diğer siber zorbalık davranışı ise zorbanın internet ortamında kendisini kurban gibi tanıtırak onun adına başkalarına zorbalık yapmasıdır. Zorbanın bu tür davranışları, mağdurun cep telefonunu ya da elektronik posta hesabını kullanarak gerçekleştirdiği görülmektedir. Aşağıda siber zorbalığın görülme biçimleri tartışılmıştır:

Küfür

Tartışma sonucunda karşısındaki kişiye gayri ahlaki sözler sarf ederek aşağılama, onurunu zedeleyici sözler kullanma ve sonucunda kişide öfke, üzüntü gibi duygular oluşturmaktır (Develioğlu, 2008).

Tehdit

TDK'ya göre “gözdağı” anlamına gelen tehdit, kurbanda ileriki zamanda fiziksel ya da sözel yapabileceği ya da yapamayacağı zararları bildirmesi sonucu kurbanda korku, huzursuzluk, endişe gibi duygular oluşturmaktır.

İftira

Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme, kara çalma anlamına gelen iftira sanal âlemde siber zorbaların en çok başvurdukları yollardan birisidir. Siber zorbalar kurbanlar hakkında gerçek olmayan kaba söylemleri, uydurulmuş hikâyeleri, herhangi bir sosyal paylaşım sitesinde, kişisel web sayfalarında, iletişim araçlarıyla başka kişilere göndermek veya çevrimiçi yayınlamak suretiyle zarar vermeyi amaçlarlar (Serin, 2012). Günlük yaşamda, “*adını lekeleme, çamur atma, atıp tutma*” anlamlarına gelen iftira ceza hukuku bakımından ise; bir kişinin işlemediğini bildiği halde bir kimse hakkında soruşturma ve kovuşturma başlatılmasını ya da idari bir yaptırım uygulanmasını sağlamak için, ihbar veya şikâyetle bulunmasıdır. Aynı zamanda basın ve yayın yoluyla hukuka aykırı bir fiil isnat etmesi anlamına da gelmektedir (TCK Yayınları, 2005).

İnsanlara maddi açıdan zarar veren, manevi açıdan da inciten küçük düşüren bir eylem olan iftira bir veya daha fazla kişi hakkında başka kişilere onun ismine veya arkadaşlığına zarar verecek doğru olmayan, gerçek dışı, utandırıcı, acımasız sözler veya bunlara benzer online materyaller göndermek olarak tanımlanabilir. İftiranın boyutuna göre psikolojik travmalara, hatta intihara kadar götürebilmektedir.

Özel'e (2013) göre iftira, bir kişi hakkında çevrimiçi veya elektronik ortamda asılsız ve yaralayıcı içerikli konuşmaktır. Bir şeyler göndermede amaç, arkadaşlıkları engellemek ya da itibarını zedelemektir. Bu eylemler dedikodu ve söylenti çıkarma yoluyla gerçekleşir. İftira durumunda genellikle gönderilen şeyler (materyaller), iftiraya uğrayan kişiye doğrudan yollanmamakta; aksine onun görebileceği herkesle, açık yerlerde paylaşılmaktadır. İftiranın spesifik başka bir biçimi ise dijital sembollerin yollanmasıdır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda iftiranın, öğrencilerin okul

alışanlarına karşı en sık kullandığı siber zorbalık formu olduğu söylenebilir. Özellikle öğretmenine, arkadaşına veya okul yönetimine kızan bir öğrenci ya da öğrenci grubu, onlarla alay edecekleri web sayfaları kurabilir ya da bir öğrenci, tartışma gruplarında, bloglarda öğretmen, öğrenciler ve yöneticiler hakkında olumsuz ve kötüleyen yorumlarda bulunabilir.

Dışlama

Dışlama siber zorbalığın en etkili silahı olarak görölmektedir (Serin, 2012). Belirli bir grubun istemedikleri bir kişiyi sanal ortamlardaki sohbet odalarına almamaları veya dışarı atmaları olarak açıklanabilir (Willard, 2007). Başka bir anlatımla geleneksel zorbalıkta arkadaş grubunun dışında bırakma olayının sanal âleme yansımasıdır.

Siber Zorbalığın Hukuksal Çerçevesi

Avrupa Birliği'nin yapmış olduğu uzun bir hazırlık sürecinin sonunda ölkelerin ceza kanunları, usul kanunları ve işbirliği konularında bir çerçeve düzenleme (Siber Suç Sözleşmesi) hazırlamıştır. 2001 yılında imzaya açılan ve dijital ve internet suçlarını gözetken ilk uluslararası sözleşme olma özelliğini taşıyan Siber Suç Sözleşmesi'ni Avrupa dışında ABD, Japonya, Kanada imzalamıştır (Akgöl, 2010). İlk aşamada bu sözleşmeyi imzalamayan Türkiye, daha sonra 10 Kasım 2010 tarihinde (Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından) Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi'ni Strasbourg'da imzalamıştır. 22 Nisan 2014 tarih ve 6533 sayılı Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun ile onaylanmış ve Kanun'un 2 Mayıs 2014 tarihinde Resmi Gazete' de yayımlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. Ancak Türkiye Sözleşme'nin madde 2, 7, 14/3 (b), 22, 24, 27/2, 29/4, 35/1, 40 ve 42 hükümlerine toplam 8 başlık altında beyan ve çekince koymuştur. Siber Suçlar Sözleşmesi ile üye devletler artık siber suçlar ile mücadele etmek amacıyla işbirliği yapmak durumunda kalacaklardır.

Siber Zorbalığın Önlenmesinde Okulun ve Ebeveynlerin Rolü

Siber zorbalığın önlenmesi birçok kurum ve kuruluşun görevi olsa da, öğrencilerin gerek fizyolojik gerekse psikolojik sağlığını ve güvenliğini sağlamada

okullara birçok önemli görevler düşmektedir. Okullar siber zorbalığın engellenebileceği en önemli merkezlerdir (Stewart ve Fritsch, 2011).

Siber zorbalık konusuyla yapılan araştırmalar incelendiğinde internet bağımlılığı ve siber zorbalığın hem dünyada hem de ülkemizde oldukça yaygın olduğu, bu durumun çocuk ve gençlerin psikolojik sağlıklarını ciddi şekilde tehdit ettiği, ayrıca internet bağımlılığı ve siber zorbalığın önlenmesi konusunda en önemli görevlerin aile ve okula düştüğü görülmektedir. (Ekşi ve Ümmet, 2013). Ancak siber zorbalık davranışı öğrenciler arasında gerçekleşse bile genelde okul sınırları içerisinde gerçekleşmez. Siber zorbalığın dış denetim alanları içerisinde gerçekleşmesinden dolayı okulların öğrencileri izlemeleri zorlaşabilir (Shariff ve Hoff, 2007; Steffgen ve König, 2009). Siber zorbalığın önlenmesinde ebeveynlere de büyük sorumluluklar düşmektedir. Siber zorbalığın önlenmesi için alınması gereken tedbirlere yeni bir bakış açısı getiren Aydın (2015) ebeveynlerin çocukları ile telefon kullanma kurallarını içeren bir sorumluluk sözleşmesi imzalamaları gerektiğini belirtmektedir. Bu sözleşmenin siber zorbalığın önlenmesine yönelik bazı maddeleri:

- Okulumun cep telefonu politikalarına uyacağım.
- Telefonumla zorbalık içeren mesajlar göndermeyeceğim.
- Tanımadığım kişilerden gelen ve taciz içeren her türlü mesajı aileme haber vereceğim.
- Kendime, arkadaşlarıma ya da aileme ait özel fotoğraf ya da yazıları telefonumda paylaşmayacağım.
- Cep telefonu numaramı asla tanımadığım kimselere ya da online sitelere vermeyeceğim.
- Telefonumla uygunsuz fotoğraf veya videolar çekmeyeceğim.
- Herhangi bir sosyal ağa katılmak için ailemin onayını almak zorundayım.
- Ailem bütün şifrelerime erişebilecektir ve onları değiştirdiğimde ailemi bilgilendireceğim.
- İzin almadıkça telefonumla kimsenin fotoğrafını çekmeyeceğim.

Öğrencilerin bu sorumlulukları alması gerektiğini belirten Aydın (2015) diğer taraftan da ebeveynlerin de bir takım kurallara uyması gerektiğini belirtmiştir. Bu kurallar:

- Çocuğum telefonla konuşurken onun mahremiyetine saygılı davranacağım.
- Çocuğuma söylemeden ve gereksiz yere onun yazdıklarına ya da görüşme kayıtlarına bakmayacağım.
- Gerekli, durumlarda ilgili kayıtları çocuğumla birlikte inceleyeceğim.
- Bu sözleşmenin ihlal edilmesi halinde makul bir tutum sergileyeceğim.

Ebeveynlerin siber zorbalığı öneyici bu maddeleri çocukları ile mutabakata vararak imzalayabilirlerse siber zorbalık davranışı gösteren öğrenci sayısının azalacağı

düşünülebilir. Aynı zamanda çocuklarda sorumluluk duygusunun gelişmesine ve sağlıklı bir birey olarak yetişmelerine katkı sağlayabilir.

Siber Zorbalığın Önlenmesinde Okul Yöneticilerinin Rolü

Yönetim görevinden dolayı okul yöneticiliği önemlidir. Yöneticinin en önemli görevi başında bulunduğu örgütü kuruluş amaçlarına göre yaşatmaktır. Okul yöneticilerinin görevi de başında bulundukları okulları konulan amaçlar doğrultusunda yönetmektir (Bursalıoğlu, 1991). Okulların toplumda etkili bir rol üstlenebilmeleri için toplumun eğitim ihtiyaçlarını karşılamaları ve aynı zamanda da karşılaştıkları problemleri çözmeleri gerekmektedir. Okul yöneticilerinin başarısı bu problemleri çözme becerisi ile doğru orantılıdır (Demirtaş, Üstüner ve Özer, 2007).

Günümüzde internete erişim bilgisayarlardan sonra cep telefonları ile mümkün olmasıyla beraber okullarda siber zorbalık olayları artmaya başlamış (Çetin, Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2011), siber zorbalığın okullarda artmasıyla beraber de yöneticilere yeni sorumluluklar getirmiştir (Li, 2010). Okul yöneticileri ve öğretmenler okullarda karşılaşılan zorbalıkların farkında olsalar bile büyük bir çoğunluğu elektronik zorbalığın veya siber zorbalığın farkına varamamakta, farkına vardıkları olaylarda ise ceza verme yoluna gitmekte ancak sorunun nedenini araştırmamaktadırlar (Beran ve Li, 2005). Anderson (2012) yapmış olduğu çalışmada okul yöneticileri siber zorbalık davranışını gerçekleştiren eğer erkek öğrenci ise cezalandırma işlemini yerine getirmekte, ancak siber zorbalık davranışını gerçekleştiren kız öğrenci ise herhangi bir cezai işlem uygulamadıkları sonucuna ulaşmıştır. Baştürk, Sayımer, Salı ve Başak'a (2014) göre siber zorbalık davranışı öğrencilerin yaşantılarını olumsuz yönden etkileyeceğinden dolayı okul yönetimi hem okul çalışanlarını siber zorbalık konusunda bilgilendirme çalışmaları yapmalı hem de bu davranışı önleme ve müdahale eylem planı hazırlamalıdır. Campbell (2005) okullarda yöneticiler tarafından hazırlanacak eylem planlarının, çalışanların farkındalığını arttırmaya yönelik, birlikte hareket etmeyi amaçlayan ve önleyici program geliştirme şeklinde olması gerektiğini belirtmektedir.

Sonuç olarak siber zorbalığın önlenmesine yönelik okul yöneticilerinin rolü okul çalışanlarının, velilerin ve öğrencilerin siber zorbalık hakkında yeterli bilgiye sahip olmalarını sağlamak için gerekli çalışmaları yapmaları yönünde yoğunlaşmaktadır.

MEB'in Okullarda Siber Zorbalığın Önlenmesine Yönelik Aldığı Tedbirler

Türkiye’de internetin yaşadığı ve zararlı içeriğiyle mücadele etmek amacıyla; 04.05.2007 tarihli ve 5651 sayılı “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun” ile başta çocukların cinsel istismarı olmak üzere internet ortamında işlenen belli başlı suçlara ilişkin çeşitli tedbirler alınmaktadır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yayımlanmış olduğu 2006/26 sayılı genelgede aşağıdaki hükme yer verilmiştir:

Son günlerde Bakanlığımıza intikal eden bilgilerden, görsel ve yazılı medyada yer alan haberlerden *özellikle okullarımızda şiddet, saldırganlık, zorbalık gibi olayların arttığı anlaşılmaktadır*. Öğrencilerin güven ortamı içinde eğitim kurumlarına devam edebilmelerini sağlamak ve eğitim sisteminden istenilen başarıyı elde edebilmek amacıyla koruyucu ve önleyici çalışmaların önemi artmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı yayınlamış olduğu bu genelge ile Valiliklerin koordinasyonunda İl Milli Eğitim Müdürlüklerine, Okul Müdürlerine, Rehberlik ve Araştırma Merkezlerine, Öğretmenlere ve Rehber öğretmenlere görev tanımları yaparak bu yaşanan olumsuz durumları önleme çalışmaları başlatmıştır.

01.07.2015 tarih ve 29403 sayı ile yayınlanan Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği’nin öğrenci disiplin işlemlerini açıklayan 164 maddesinde aşağıda da görüldüğü gibi siber zorbalık ile ilgili düzenlemelere de yer verilmiştir:

- Kınama gerektiren davranış ve fiiller: Öğretmenin bilgisi ve kontrolü dışında bilişim araçları ile meşgul olmak ve dersin akışını bozmak.
- Okuldan kısa süreli uzaklaştırmayı gerektiren fiil ve davranışlar: Bilişim araçları yoluyla eğitim ve öğretim faaliyetleriyle, kişilere zarar vermek.
- Okul değiştirme cezasını gerektiren fiil ve davranışlar: Bilişim araçları veya sosyal medya yoluyla eğitim ve öğretimi engellemek, kişilere ağır derecede maddi ve manevi zarar vermek.
- Örgün eğitimin dışına çıkarma cezası gerektiren davranışlar: Bilişim araçları veya sosyal medya yoluyla; bölücü, yıkıcı, ahlak dışı ve şiddeti özendiren sesli, sözlü, yazılı ve görüntülü içerikler oluşturmak, bunları çoğaltmak, yaymak ve ticaretini yapmak.

şeklindedir. Bu maddelerin hemen hemen hepsinde bilişim araçları kullanarak eğitim-öğretim ve kişiye zarar vermek esas alınmıştır. Bu açıklamalar dolaylı olarak siber zorbalıkla ilişkilendirilebilse de yönetmelik içerisinde net olarak “siber zorbalık” kavramından bahsedilmemektedir.

Siber Zorbalık Hakkında Yapılan Araştırmalar

Bilgi ve iletişim teknolojisinin hızlı gelişmesi sonucu kısmen sanal dünyaya taşınan siber zorbalık birçok araştırmacının da araştırma alanı haline gelmiştir. Siber zorbalık dünyanın yeni tanıştığı bir problemdir ve henüz yeteri kadar üzerinde çalışma yapılmamış ve literatür henüz olgunlaşmamıştır (Baker ve Kavşut, 2007; Vandebosch ve Cleemput, 2008). Ancak günümüzde siber zorbalık oldukça bilinen bir kavram olmuş ve bunun sonucu olarak siber zorbalık üzerine yapılan çalışmalar ve literatür son on yılda hızlı bir şekilde artmıştır (Schultze, 2015; Dilmaç, 2009). Çizelge 1’de siber zorbalık konusunda yurt içinde yapılmış bazı araştırmalardan örnekler sunulmuştur.

Çizelge 1

Siber zorbalık konusunda yurt içinde yapılan çalışmalardan bazıları

Çalışma	Amaç
Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki (Çifçi 2010)	Lise öğrencilerine yönelik “sanal zorbalık ölçeği” geliştirmek ve 9. Sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık ve empatik düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını araştırmaktır.
Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Algılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi (Ayas ve Horzum, 2011)	Öğretmenlerin sanal zorbalık algıları ve bunların cinsiyet, kıdem, yaş, branş ve sanal zorbalık amacıyla kullanılabilecek araçların kullanım düzeyi değişkenleri açısından incelenmesidir.
Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi (Özdemir ve Akar 2011)	Lise öğrencileri arasında meydana gelen siber zorbalık yaygınlığını araştırmaktır.
Ergenlerde Siber Zorbalık / Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri (Serin, 2012)	Siber zorbalık / siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin farkındalık düzeylerini incelemektir.
Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Duyarlılığının Riskli Davranış, Korumacı Davranış, Suça Maruziyet ve Tehlike Algısı İle İlişkisi ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Kınay, 2012)	Lise öğrencilerinin riskli davranış, korumacı davranış, suça maruz kalma ve tehlike algısı ile siber zorbalık duyarlılıkları arasında ilişkinin incelenmesidir.

(devam ediyor)

Çizelge 1 (devam)

Siber zorbalık konusunda yurt içinde yapılan çalışmalardan bazıları

Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık (Sarak, 2012)	Lise öğrencilerinde sanal zorbalıkta bulunma, sanal zorbalığa uğrama durumlarını ve sanal zorbalıkla ilişkili faktörleri belirlemektir.
İlköğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık(Çalışgan, 2013)	İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve siber zorbalık durumlarının genel olarak incelenmesidir.
İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Problemler İnternet Kullanımı ve Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi (Peker 2013)	Problemler internet kullanımı ve siber zorbalık davranışların önlenmesini sağlamak ve insani değerlerin gelişmesine önemli bir etkisi olan bir değerler eğitimi programı geliştirmeyi ve bunun etkililiğinin araştırılmasını incelenmesidir.
Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksitimi ve Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki (Özby, 2013)	Ergenler arasındaki siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişkiyi bazı değişkenler açısından incelenmesidir.
Lise Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Depresyon ve Benlik Saygısı İlişkisi (Özel, 2013)	Lise öğrencileri arasındaki siber zorbalık, siber mağduriyet, depresyon ve benlik saygısı ilişkisinin incelenmesidir.

Çizelge 1’den de görüldüğü üzere Türkiye’de siber zorbalık konusunda yeterli kadar çalışma yapılmamıştır; ancak bu çalışmaların sayısı günden güne artış göstermektedir (Ekşi, 2012). Çalışmalardaki bu artışın en temel sebeplerinden biri olarak, okullarda siber zorbalık davranışların artık ciddi bir sorun olarak görülmeye başlanması ve çözüm yollarının aranması gösterilebilir.

Yapılan literatür taramaları göstermektedir ki siber zorbalık araştırmaları genelde yurtdışında, özelde batılı ülkelerde çok önceki yıllarda başlamıştır ve bu nedenle siber zorbalık kaynakları oldukça zenginleşmiştir. Batı ülkelerinin bilgi ve iletişim teknolojileri ile çok daha önce tanışmış olmaları ve bu teknolojinin kötüye kullanılması sonucu siber zorbalık ile daha erken yıllarda karşılaşmalarının sebebi olarak gösterilebilir. Siber zorbalık konusunda yurtdışında yapılan çalışmalardan örnekler Çizelge 2’de sunulmuştur.

Çizelge2

Siber zorbalık konusunda yurt dışında yapılan çalışmalardan bazıları

Çalışma	Amaç
Siber zorbalık: Siber dünyada saygı kültürü oluşturma (Keith ve Martin, 2005)	Bu araştırmanın amacı az bilinen siber dünyaya yeni bir pencere açmak ve siber zorbalık ile mücadelede pratik öneriler sunmaktır.
Siber Zorbalık: Zorbalığın Bu Özel Türünü Hedef Almada Adil ve Etkili Olan Çözümleri Yönetmek İçin Politikalar Geliştirmek (Brown, Jackson ve Cassidy, 2006).	Bu çalışmada Siber zorbalığa ilişkin kamu yararını gözeten politika konularının ifade özgürlüğü, çocuğun ilgi alanları gibi değerler ile ailenin ve okulun çocuk üzerindeki koruyucu otorite arasındaki gerilimi kapsadığı açıkça ortaya konmaktadır.
Amerika Birleşik Devletlerinde ergenler arasında okul zorbalığı: Fiziksel, sözel, ilişkisel ve siber zorbalık (Wang, Iannotti ve Nansel, T. R. 2009).	Amerika Birleşik Devletlerinde ergenler arasında okul zorbalık davranışı sosyodemografik özellikler, ebeveyn desteği, arkadaşlık ilişkileri üzerinden araştırılmıştır.
Gençler arasında siber zorbalık (Cassidy, Faucher ve Jackson, M. 2013)	Bu araştırmanın amacı, öğretmenlere, rehberlik servislerine, okul yöneticilerine yardımcı olmaktır.
Siber zorbalık mitler ve gerçekler (Sabella, Patchin ve Hinduja, 2013).	Siber zorbalık hakkında çok sık kullanılan mitlerin doğruluğunu ispatlamak için yapılan ampirik bir çalışmadır.
Bir siber zorbalık çalışması: Siber zorbalık, yandaş ve başa çıkma mekanizmalarının analizi (Rémond, Kern, ve Romo, 2014).	Ergenlerde siber zorbalık davranış sıklığının ölçülmek ve başa çıkma mekanizmalarını araştırmaktır.
Geleneksel zorbalık ve siber zorbalık sürekli duygusal zekânın farklı bileşenlerin etkileri (Baroncelli ve Ciucci, 2014)	Ergenlik öncesi 529 kişi ile yapılan çalışma ile duygusal zekânın geleneksel ve siber zorbalık davranışı arasındaki ilişki araştırılmıştır
Siber zorbalığın duygusal etkisi: Algılamalardaki farklılıklar ve deneyimler (Giménez, Hunter, Durkin, Arnaiz ve Maquilón, 2015).	Siber zorbalığın olumsuz sonuçlarını teyit etmek için yapılmıştır. 1353 ergenin katılımıyla yapılan çalışma sonucunda katılımcıların %8'i siber zorbalık deneyimini bildirmiştir.

Çizelge 2’de siber zorbalık ile ilgili yurt dışında yapılan çalışmalara örnekler verilmiştir. Siber zorbalık batı ülkelerde okulların temel problemi olarak yerini almıştır ve bu probleme çözüm bulmak için yapılan araştırmaların sayısı her geçen gün hızla artmaktadır.

Buraya kadar tartışılanlar ışığında araştırmanın odak noktasını oluşturan öğrenciler arasında yaşanan siber zorbalık davranışlarının okullar açısından büyük bir problem olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle yukarıda verilen literatürde yer alan önermeler ve araştırmalar ışığında siber zorbalık konusunun eğitim yönetimi bağlamında tartışılmasının gerekli olduğu ifade edilebilir. Bu araştırmanın problemi

Ankara ili kamu ortaöğretim okulu yöneticilerinin; lise öğrencileri arasında yaşanan siber zorbalık davranışlarının hangi araçlarla gerçekleştiğine, görülme sıklığına, nedenlerine, sonuçlarına ve önlenmesine ilişkin görüşlerinin neler olduğudur.

Amaç

Bu araştırmanın amacı Ankara ili kamu ortaöğretim okullarında (liselerde) görev yapan okul yöneticilerinin, okullarında siber zorbalık davranışlarının gerçekleştirilmesinde kullanılan araçlara, sıklığına, nedenlerine ve bu davranışların önlenmesine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Ankara İli kamu ortaöğretimokullarında (liselerde) görev yapan okul yöneticilerinin,

1. Okullarındaki siber zorbalık davranışlarının hangi araçlarla meydana geldiğine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Okullarındaki siber zorbalık davranışlarının sıklığına ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Okullarındaki siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Okullarındaki siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
5. Okullarındaki siber zorbalık davranışlarının önlenmesine ilişkin görüşleri nelerdir?
6. Yukarıdaki sorulara ilişkin görüşleri,
  - a. Cinsiyet
  - b. Görev türü
  - c. Yöneticilikte kıdem
  - d. Eğitim düzeyi
  - e. Branş
  - f. Görev yaptığı okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Önem

Günümüzde hızla gelişen teknolojinin olumsuz bir yansıması olan ve okullarda çok sık olarak karşılaşılan siber zorbalık davranışlarının çarpan etkisi ile öğrencilerimizde ruhsal çöküntülere (hatta intihara bile) sebep olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Öğrencileri gerek siber zorba gerekse de siber mağdur rollerinden korumak Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB), eğitim yöneticilerinin, öğretmenlerin ve velilerin

önemli görevleri arasındadır. Ancak MEB'in liselerde meydana gelen siber zorbalık davranışını önlemek genelgeler yayınlamakta ancak bu genelgelerin uygulamasında birçok problemler yaşanmaktadır. Okul yöneticileri ise siber zorbalık hakkında tam ve yeterli bir bilgiye sahip olmadıklarından öğrencilerin ne kadar etkilendikleri ve bu davranışı önlemeye yönelik bilgi düzeyleri net olarak bilememektedir. Bilgi ve iletişim teknolojinin bu kadar hızlı gelişmesine ayak uyduramayan veliler bilgisayar ve internet okur- yazarlığı seviyeleri çocukların seviyelerine göre çok geri kalmakta ve dolayısıyla siber zorbalık davranışını önlenmede etkili olamamaktadırlar. Bu nedenlerden dolayı bu çalışmanın, siber zorbalık davranışının önlenmesi açısından eğitim yöneticilerine, öğretmenlere ve velilere yol göstereceği düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırmada hem hazırlanan ölçeğin hem de elde edilen sonuçların siber zorbalık literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma 2014–2015 Eğitim-Öğretim yılında Ankara İli merkez ilçelerinde (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Pursaklar, Mamak, Sincan, Yenimahalle) bulunan liselerde görev yapan eğitim yöneticilerinin görüşleri ile sınırlıdır.

Tanımlar

Siber Zorbalık: Bir öğrenci ya da bir grup öğrenci tarafından, bilgisayar, internet, cep telefonu ve benzeri iletişim teknolojilerinin kullanılarak diğer öğrencilere karşı kasıtlı ve tekrarlayıcı tarzda zarar verme amacını güden davranışlardır.

Okul Yöneticisi: Ankara İli merkez ilçelerinde (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Pursaklar, Mamak, Sincan, Yenimahalle) görev yapan müdür, müdür başyardımcısı ve müdür yardımcılarıdır.

Kamu Ortaöğretim Okulları: Ankara İli merkez ilçelerinde (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Pursaklar, Mamak, Sincan, Yenimahalle) bulunan Fen Liseleri, Sosyal Bilimler Lisesi, Anadolu Liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Liseleridir.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme, veri toplama araçlarının geliştirilmesi, verilerin toplanması ve analizi ile ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Ankara İlinde görev yapan ortaöğretim okulu yöneticilerinin okullarındaki siber zorbalığın hangi araçlarla meydana geldiğini, türlerini, meydana gelme sıklığını, sonuçlarını ve siber zorbalık davranışını önlemede okul yöneticilerinin görüşlerini ortaya koymak üzere yürütülen bu araştırma, geçmişte ya da halen var olan durumu var olduğu şekilde betimleyen (Karasar, 2006) ve en yaygın betimsel yöntem (Büyüköztürk, Kılıç, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013) tarama modelindedir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 2014 - 2015 öğretim yılında Ankara iline bağlı dokuz ilçede (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Pirsaklar, Mamak, Sincan, Yenimahalle) bulunan resmi liselerde (Anadolu liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ve Anadolu İmam Hatip Liseleri) görev yapan 1236 eğitim yöneticisinden (müdür, müdür yardımcı ve müdür yardımcısı) oluşmaktadır.

Ancak hedef evrenin araştırmacının ulaşamayacağı büyüklükte olması; zaman ve kaynak sıkıntısı gibi nedenlerle örneklem alma yoluna gidilmiştir. Çizelge 3'te araştırmanın örnekleme dâhil edilen yöneticilerin çeşitli değişkenlere (İlçe, cinsiyet, görev türü, yöneticilikteki kıdem, eğitim düzeyi, branş, okul türü) dağılımına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Çizelge 3

Ankara İli Merkez İlçelerine Göre Kamu Liselerinde Görev Yapan ve Örneklem Giren Yönetici Sayıları

İlçeler		Anadolu Lisesi	Meslek Lisesi	Fen Lisesi	İmam Hatip Lisesi	Sosyal Bilimler Lisesi	Toplam
Altındağ	Yönetici Sayısı	44	84	-	12	4	144
	Örneklem Sayısı	11	21		3	1	36
Çankaya	Yönetici Sayısı	114	96	4	2	4	220
	Örneklem Sayısı	29	24	1	1	1	56
Etimesgut	Yönetici Sayısı	34	49	-	13	-	96
	Örneklem Sayısı	9	13		4		26
Gölbaşı	Yönetici Sayısı	16	31	-	7	-	54
	Örneklem Sayısı	4	8		2		14
Keçiören	Yönetici Sayısı	60	82	-	29	-	171
	Örneklem Sayısı	15	21		7		43
Mamak	Yönetici Sayısı	52	78	-	18	-	148
	Örneklem Sayısı	13	20		5		38
Pursaklar	Yönetici Sayısı	8	26	3	10	-	47
	Örneklem Sayısı	2	7	1	3		13
Sincan	Yönetici Sayısı	31	84	-	9	-	124
	Örneklem Sayısı	8	21		2		31
Yenimahalle	Yönetici Sayısı	102	114	-	16	-	232
	Örneklem Sayısı	26	29		4		59
Evrendeki Yönetici Sayısı							1236
Örneklem Alınan Yönetici Sayısı							316

Çizelge 3'te görüldüğü üzere evrende bulunan yönetici sayısı 1236'dır. Örneklem alınan yönetici sayısı 316'dır.

Çizelge 4

Örnekleme Yeri Alan Yöneticilerin Bağımsız Değişkenlere Göre Dağılımı ve Yüzdeleri

Değişken	Grup	N	%
İlçeler	Altındağ	36	11.40
	Çankaya	56	17.72
	Etimesgut	26	8.22
	Gölbaşı	14	4.45
	Keçiören	43	13.6
	Mamak	38	12.02
	Pursaklar	13	4.11
	Sincan	31	9.81
	Yenimahalle	59	18.67
	Toplam	316	100
Cinsiyet	Kadın	81	25.6
	Erkek	235	74.4
	Toplam	316	100
Görev Türü	Okul Müdürü	73	23.1
	Müdür Başyardımcısı	21	6.6
	Müdür Yardımcısı	222	70.3
	Toplam	316	100
Yöneticilikte Kıdem (Yıl)	1 yıl ve daha az	43	13.6
	2 – 4 yıl	66	20,9
	5 – 7 yıl	67	21.2
	8 – 10 yıl	25	7.9
	11 yıl ve daha fazla	115	36.4
	Toplam	316	100
Eğitim Düzeyi	Lisans	225	71.2
	Lisansüstü	91	28,8
	Toplam	316	100
Branş	Sözel	163	51,6
	Sayısal	40	12,6
	Meslek Dersleri	113	35,8
	Toplam	316	100
Okul Türü	Anadolu Lisesi	117	37
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	164	51.9
	Diğer	35	11.1
	Toplam	316	100

Çizelge 4'te görüldüğü üzere, araştırmanın hedef evrenini Ankara'daki kamu ortaöğretim kurumlarında görev yapmakta olan yöneticiler oluşturmuştur. Araştırma evreninden, evren büyüklüğü içindeki oranlarıyla örneklemde temsil edilmelerini sağlayan tabakalı örnekleme yöntemi ile örneklem alınmıştır. (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Ankara iline bağlı dokuz ilçe birer tabaka olarak kabul edilmiş ve bu tabakalardaki yönetici sayıları tabakaların örneklemdeki büyüklükleri oranında seçkisiz örneklem yoluyla seçilmiştir. Araştırmanın evreni olan 1236 yöneticiyi $\alpha = .05$ anlamlılık ve %5 hoşgörü düzeyinde 316 yöneticinin temsil edebileceği varsayılmıştır (Anderson, 1990, 202; Akt. Balcı, 2005, 95). Öngörülen 316 yöneticinin tamamına ulaşılmıştır.

Çizelge 4'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan yöneticilerin %11.40'ı Altındağ, %17.72'si Çankaya, %8.22'si Etimesgut, %4.45'i Gölbaşı, %13.6'sı Keçiören, %12.02'si Mamak, %4.11'i Pursaklar, %9.81'i Sincan ve %18.67'si Yenimahalle'de görev yapmaktadır. Yöneticilerin %37'si Anadolu Liselerinde çalışırken, % 51.9'u Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde, %11.1'i diğer lise türlerinde (İmam Hatip Lisesi, Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi) görev yapmaktadır.

Çizelge 4'deki verilere göre okul yöneticilerinin cinsiyetlerine bakıldığında erkek yönetici sayısının kadın yönetici sayısına göre çoğunlukta olduğu görülmektedir. Erkek yöneticiler örneklem %74.4'ünü oluştururken kadın yöneticilerin örneklem içerisindeki oranı %25.6'dır. Örneklem %23.1'ini okul müdürü, %6.6'sı müdür yardımcısı, %70.3'ü müdür yardımcısı oluşturmaktadır. Okul yöneticilerinin yöneticilikteki kıdemlerinin dağılımları incelendiğinde; %13.6'sının 1 yıl ve daha az, %20.9'unun 2-4 yıl, %21.2'sinin 5-7 yıl, %7.9'unun 8-10 yıl, %36.4'ünün 11 ve üzeri olduğu görülmektedir. Okul yöneticilerinin eğitim durumu dağılımları incelendiğinde, %71.2'si lisans, %28.8' i lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. Okul yöneticilerinin branş dağılımları incelendiğinde %51.6'sının sözel, %12.6'si sayısal, %35.8'nin ise meslek dersleri branşından olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan kişilerin %37'si Anadolu Lisesi, %51.9'u Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, %11.1'i diğer lise türlerinin yöneticisi görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada kamu ortaöğretim okullarında görev yapan yöneticilerin lise öğrencilerin insiber zorbalık davranışlarına ilişkin görüşleri; araştırmacı tarafından geliştirilen “Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşlerini

Belirleme” ölçeği kullanılmıştır. Verilerin toplanması için hazırlanan ölçme aracı iki bölümden oluşmaktadır. “Kişisel Bilgiler” başlıklı birinci bölüm yöneticilerin cinsiyetini, bulundukları yönetim kademelerini (müdür, müdür başyardımcısı, müdür yardımcısı), eğitim düzeylerini, yöneticilikteki kıdemlerini, çalışmakta oldukları okul türünü belirleme gibi demografik bilgileri hakkında veri toplamaya yönelik hazırlanmıştır.

Ölçme aracının ikinci bölümü, ‘Siber zorbalık davranışlarında kullanılan araçlar’, ‘Siber zorbalık davranışının görülme sıklığı’, ‘Siber zorbalık davranışının nedenleri’, ‘Siber zorbalık davranışlarının sonuçları’, ‘Siber zorbalık davranışını önleyici çalışmalar’ olmak üzere toplamda beş alt ölçekten oluşmaktadır. Birinci alt ölçek ile siber zorbalık davranışlarının hangi araçlar ile gerçekleştirildiğine ilişkin veri toplanmıştır. Ölçme aracının ikinci alt ölçeği ile okul yöneticilerinin öğrencilerin göstermiş olduğu siber zorbalık davranışının sıklığı ile ilgili görüşlerine ait veriler toplanmıştır. Üçüncü alt ölçek ile okul yöneticilerinin öğrencilerin göstermiş olduğu siber zorbalık davranışının nedenleri ile ilgili görüşlerine ait veriler toplanmıştır. Ölçme aracının dördüncü alt ölçeği ile okul yöneticilerinin öğrencilerin göstermiş olduğu siber zorbalık davranışının ne tür sonuçlar doğurduğuna ilişkin görüşlerine ait veriler toplanmıştır. Beşinci alt ölçek ile okul yöneticilerinin öğrencilerin göstermiş olduğu siber zorbalık davranışını önlemek için okullarda ne tür çalışmalar yaptıkları/yapabilecekleri ile ilgili görüşlerine ait veriler toplanmıştır. Her alt ölçeğin sonuna eklenen “diğer” seçeneği ile okul yöneticilerin alt ölçekte olmayan farklı görüşlerine yönelik veriler toplanmıştır.

Ölçeklerin geliştirilmesine ilk olarak siber zorbalık ile ilgili literatür taraması yapılmış, yurt içi ve yurt dışı araştırmalar incelenmiştir. Yine ölçme aracının madde havuzunu oluşturabilmek üzere araştırmacı ve danışman ile birlikte Keçiören İlçesinde farklı ortaöğretim okul türlerinde görev yapan dokuz rehberlik alan öğretmenleri ile 05.03.2015 tarihinde bir odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Nitel veri toplama yöntemi olan odak grup görüşmesi (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011), nicel veri toplama araçlarının geliştirilmesinde ve uygulamalarında kullanılmak üzere sağlam verilere ulaşmayı sağlar (Kitzinger, 1995). Odak grup görüşmesinden önce odak grup görüşme formu düzenlenmiştir. Katılımcılara odak grup görüşme formunda yer alan sorular sıralı şekilde sorulmuş ve sesli kayıt altına alınmıştır. Ses kayıtlarının deşifre edilmesinin ve literatür taramasının sonucunda bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bu madde havuzu temel alınarak 6 maddeden oluşan “Siber Zorbalık Araçları” alt ölçeği; 12 maddeden

oluşan “Siber Zorbalık Davranışı Görülme Sıklığı” alt ölçeği; 17 maddeden oluşan “Siber Zorbalık Davranışının Nedenleri” alt ölçeği; 6 maddeden oluşan “Siber Zorbalık Davranışının Sonuçları” alt ölçeği; 6 maddeden oluşan “Siber Zorbalık Davranışını Önleme Çalışmaları” alt ölçeği olmak üzere toplam beş alt ölçek taslağı hazırlanmıştır.

Hazırlanan bu beş alt ölçek taslağı ölçeğin kapsam ve görünüş geçerliliğinin sağlanması amacıyla eğitim yönetimi ve ölçme değerlendirme alanlarında uzman¹kişilerin görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşlerinin sonucunda herhangi bir madde çıkarılmamış; ancak bazı ifadelerde değişikliğe gidilmiştir. Ancak Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden (MEM) izin alma aşamasında, Ankara MEM “Siber Zorbalık Araçları” alt ölçeğinde bulunan “Etkileşimli (Akıllı) tahta” maddesinin; “Siber Zorbalık Davranışının Nedenleri” alt ölçeğinde bulunan “Okuldaki ders saatinin fazla olması” ve “Okullarda etkileşimli (Akıllı) tahtaların yaygınlığı” maddesinin; “Siber Zorbalık Davranışının Sonuçları” alt ölçeğinde bulunan “Mağdurlar bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmaya yönelmektedir” maddesinin ölçekten çıkarılmasını istediğinden dolayı bu maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Sonuç olarak hazırlanan veri toplama aracı 5 maddeden oluşan “Siber Zorbalık Araçları” alt ölçeği, 12 maddeden oluşan “Siber Zorbalık Davranışı Görülme Sıklığı” alt ölçeği, 15 maddeden oluşan “Siber Zorbalık Davranışının Nedenleri” alt ölçeği, 5 maddeden oluşan “Siber Zorbalık Davranışının Sonuçları” alt ölçeği, 6 maddeden oluşan “Siber Zorbalık Davranışını Önleme Çalışmaları” alt ölçeği olmak üzere son şeklini almış ve bu haliyle ön uygulamaya sunulmuştur.

Ölçek maddelerine ilişkin görüşlerin ölçülmesinde uzman görüşleri doğrultusunda iki farklı derecelendirme ifadeleri kullanılmıştır. “Siber Zorbalık Araçları” ve “Siber Zorbalık Davranışı Görülme Sıklığı” alt ölçeklerinde “Hiçbir Zaman (1), Nadiren (2), Bazen (3), Çoğu zaman (4) ve Her Zaman (5)” şeklinde; “Siber Zorbalık Davranışının Nedenleri”, “Siber Zorbalık Davranışının Sonuçları”, “Siber Zorbalık Davranışını Önleme Çalışmaları” alt ölçeklerinde ise “Kesinlikle katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4) ve Kesinlikle katılıyorum (5)” şeklinde beşli Likert derecelendirmesi kullanılmıştır.

Hazırlanan ölçeğin ön uygulaması Ankara’nın Pursaklar, Altındağ, Keçiören, Sincan, Çankaya ve Yenimahalle ilçelerindeki 36 lisede görev yapan 100 okul yöneticisi ile gerçekleştirilmiştir.

---

¹Prof. Dr. Ali Balcı, Prof. Dr. İnayet Aydın, Prof. Dr. Nükhet Demirtaşlı, Yrd. Doç. Dr. Nihan Demirkasımoğlu’na teşekkür ederim.

Literatürde faktör analizi yapmak için net bir sayı ya da formül bulunmasa da ön uygulamada madde sayısının birkaç katı (Balcı, 2010), en az iki katı; hatta daha iyi bir sonuç almak için on katı (Kline, 1994) olması önerilmektedir. Bu araştırmada, ön uygulama alt ölçeklerinde yer alan madde sayısının (en fazla madde sayısı: 15) iki katından fazla olan 100 kişiye ulaşılmıştır.

Faktör analizi yapabilmek için yeter sayıda örneklem büyüklüğün uygunluğunu ortaya koyan bir ölçüt de Kaiser-Meyer-Olkin [KMO] testidir. Faktör analizinin uygulanabilmesi için KMO test sonucunun 0.50 de büyük olması gerekmektedir. Aksi takdirde faktör analizi yapılamamaktadır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012).

Ölçek geliştirme aşamasında ölçeğin yapı geçerliliğinin denenmesi amacıyla, aynı yapıyı ya da nitelikleri ölçen değişkenleri bir araya toplayarak daha az sayıda (Büyüköztürk, 2013); ancak birbirinden bağımsız (Balcı, 2005) faktör ile açıklayan açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Faktör sayısına karar vermede öz değer, açıklanan varyans oranı ve çizgi grafiği dikkate alınmıştır. Kayıp değerlere (missing values) sahip maddelere atanan değerler tüm deneklerin belirli bir değişkene ilişkin ortalaması olan seriler ortalaması (series mean) yöntemi ile tamamlanmıştır.

Okul yöneticilerinin görev yaptıkları okullardaki öğrencilerin göstermiş oldukları siber zorbalık davranışlarını hangi araçlar ile gerçekleştirdiklerine ait faktör yük değerleri, madde toplam korelasyonları, açıklanan toplam varyans ve Cronbach Alpha katsayısı Çizelge 5’de verilmiştir.

Çizelge 5

Okul Yöneticilerinin Öğrencilerin Siber Zorbalık Davranışını Hangi Araçlarla Gerçekleştirdiklerine İlişkin Alt Ölçeğe Ait Maddelerin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları, Açıklanan Toplam Varyans Oranı ve Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı

Madde	Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Siber Zorbalık Araçları	• Cep Telefonu	.80
	• Akıllı Telefon	.91
	• Bilgisayar	.62
	• Tablet	.58
	• Oyun Konsolları	.89
Açıklanan Toplam Varyans: %68.31		Cronbach’s Alpha: 0.70

Okul Yöneticilerinin öğrencilerin siber zorbalık davranışını hangi araçlarla gerçekleştirdiklerine ilişkin alt ölçeğinin KMO katsayısının 0.60 olduğu, Bartlett

testinin de ($p<.05$) çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür. Madde toplam puan korelasyonlarının “oyun konsolları” maddesi hariç genelde 0.30’un üzerinde olduğu Çizelge 5’de görülmektedir. Araştırmacı tarafından korelasyon değeri 0.20-0.30 arasında olan madde gerekli görüldüğü için ölçekte tutulmuştur. Alt ölçeğin toplam Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0.70 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre ölçeğin yapı geçerliğinin sağlandığı, alt ölçek maddelerinin yeterli düzeyde ayırt edici olduğu ve alt ölçekle elde edilen verilerin güvenilir olduğu ifade edilebilir.

Okul yönetiminin öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı alt ölçeğine ait maddelerinin faktör yük değerleri, madde toplam korelasyonları, açıklanan toplam varyans ve Cronbach’s Alpha katsayısı Çizelge 6’da verilmiştir.

Çizelge 6

Okul Yöneticilerinin, Öğrencilerin Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Alt Ölçeğe Ait Maddelerin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları, Açıklanan Toplam Varyans Oranı ve Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı

	Madde	Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Siber Zorbalık Davranışları	• Küfür etme	.70	.69
	• Tehdit etme	.89	.69
	• İftira atma	.79	.59
	• Dışlama (Gruba almama veya gruptan atma)	.63	.63
	• İzinsiz bilgi ve belge paylaşma	.58	.67
	• Cinsel tacizde bulunma	.52	.46
	• Dedikodu yayma	.67	.72
	• Hakaret etme	.71	.85
	• Küçük düşürme	.77	.87
	• Alay etme	.74	.80
	• Ayrımcılık yapma	.86	.64
	• Laf atma	.77	.78
	Açıklanan Toplam Varyans: %65.90		Cronbach’s Alpha: 0.93

Okul yöneticilerinin öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin alt ölçeğin KMO katsayısının 0.90 olduğu, Bartlett testinin de ($p<.05$) çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür. Çizelge 6 incelendiğinde Madde Toplam Korelasyonunun .46 – .87 arasında değiştiği Açıklanan Toplam Varyansın %65.90 olduğu ve Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısının 0.93 olduğu gözlenmektedir.

Okul yönetiminin öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin katılma durumunu alt ölçeğine ait maddelerinin faktör yük değerleri, madde toplam korelasyonları, açıklanan toplam varyans ve Cronbach's Alpha katsayısı Çizelge 7'de verilmiştir.

Çizelge 7

Okul Yöneticilerinin, Öğrencilerin Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Nedenlerine İlişkin Alt Ölçeğe Ait Maddelerin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları, Açıklanan Toplam Varyans Oranı ve Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı

	Madde	Faktör	Madde
		Yük	Toplam
		Değeri	Korelasyonu
Siber Zorbalık Nedenleri	• Öğrencilerin akademik başarısızlığı	.77	.61
	• Öğrencilerin problem çözme yeteneğinin gelişmemiş olması	.72	.64
	• Öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinin bozulması	.61	.68
	• Öğrencilerin özgüven düşüklüğü	.53	.47
	• Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyinin düşüklüğü	.75	.59
	• Öğrencilerin parçalanmış ailede yaşıyor olması	.71	.51
	• Öğrencilerin anne-babalarının teknolojik okur-yazarlık düzeyinin düşüklüğü	.72	.63
	• Öğrencilerin anne-babalarının eğitim düzeyinin düşüklüğü	.76	.62
	• Öğrencilerin evde kontrolsüz internet kullanımının olması	.82	.34
	• Öğrencilerin teknoloji ile erken yaşta tanışmış olması	.78	.24
	• Ailelerin telefon, bilgisayar vb. aletlerin kullanımını kısıtlayamaması	.56	.39
	• Okullardaki sosyal faaliyetlerin yetersizliği	.75	.51
	• Sınıfların kalabalık olması	.61	.38
	• Okulların disiplini sağlamadaki yetersizliği	.76	.58
	• Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'ndeki disiplin ile ilgili hükümlerin yetersiz olması	.57	.47
Açıklanan Toplam Varyans: %63.39		Cronbach's Alpha: 0.86	

Okul yöneticilerinin öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının görülme nedenlerine ilişkin alt ölçeğin KMO katsayısının 0.79 olduğu, Bartlett testinin de ($p < .05$) çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür. Çizelge 7 incelendiğinde Madde Toplam Korelasyonunun bir madde hariç .34 – .68 arasında değiştiği Açıklanan Toplam Varyansın %63.39 olduğu ve Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısının 0.86 olduğu gözlenmektedir.

“Öğrencilerin teknoloji ile erken yaşta tanışmış olması” maddesinin toplam korelasyonu .24’tür. Bu maddenin faktör yük değeri .78’dir. Araştırmacı tarafından korelasyon değeri 0.20-0.30 arasında olan bu madde gerekli görüldüğü için ölçekte tutulmuştur. Elde edilen bu sonuçlar değerlendirildiğinde ölçeğin yapı geçerliğinin sağlandığı, alt ölçek maddelerinin yeterli düzeyde ayırt edici olduğu ve alt ölçekle elde edilen verilerin güvenilir olduğu ifade edilebilir.

Okul yönetiminin öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının ne tür sonuçlar doğurduğuna ilişkin katılma durumunu alt ölçeğine ait maddelerinin faktör yük değerleri, madde toplam korelasyonları, açıklanan toplam varyans ve Cronbach’s Alpha katsayısı Çizelge 8’de verilmiştir.

Çizelge 8

Okul Yöneticilerinin, Öğrencilerin Siber Zorbalık Davranışlarının Ne Tür Sonuçlar Doğurduğuna İlişkin Alt Ölçeğe Ait Maddelerin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları, Açıklanan Toplam Varyans Oranı ve Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı

Madde		Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Siber Zorbalık Sonuçları	• Öğrencilerin okul terkine neden olmaktadır.	.77	.59
	• Öğrencilerin okula devamsızlık yapmasına neden olmaktadır.	.82	.67
	• Öğrencilerin akademik başarısızlıklarına neden olmaktadır.	.69	.50
	• Mağdurlar psikolojik problemler yaşamaktadırlar.	.70	.52
	• Okullarda öğrenciler arasında çatışmalar yaşanmaktadır.	.60	.41
	Açıklanan Toplam Varyans: %51.75		Cronbach's Alpha: 0.76

Okul yöneticilerinin öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının ne tür sonuçlar doğurduklarına ilişkin alt ölçeğin KMO katsayısının 0.74 olduğu, Bartlett testinin de ($p < .05$) çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre alt ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür. Çizelge 8 incelendiğinde madde toplam korelasyonunun .41 – .67 arasında değiştiği, açıklanan varyansın %51.75 olduğu ve Cronbach’s Alpha güvenirlilik katsayısının 0.76 olduğu gözlenmektedir. Bu alt ölçek için faktör yük değerlerinin .60 - .82 arasında değiştiği gözlenmektedir. Elde edilen bu sonuçlar değerlendirildiğinde ölçeğin yapı geçerliğinin sağlandığı, alt ölçek maddelerinin yeterli

düzeyde ayırt edici olduğu ve ölçekle elde edilen verilerin güvenilir olduğu ifade edilebilir.

Okul yönetiminin öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarını önlemek için ne tür çalışmalar yaptıklarına ilişkin alt ölçeğe ait maddelerinin faktör yük değerleri, madde toplam korelasyonları, açıklanan toplam varyans ve Cronbach's Alpha katsayısı Çizelge 9'da verilmiştir.

Çizelge 9

Okul Yöneticilerinin, Öğrencilerin Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Çalışmalarına İlişkin Alt Ölçeğe Ait Maddelerin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları, Açıklanan Toplam Varyans Oranı ve Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı

Madde	Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
• Öğrenciler siber zorbalık davranışı hakkında bilgilendirilmektedir.	.88	.69
• Öğretmenler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir.	.92	.64
• Veliler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir.	.81	.65
• Öğretmenler kurulunda cep telefonu vb. kullanılmasını sınırlandıran karar alınmaktadır.	.80	.48
• Öğrencilerin kullanacağı bilgisayarların girebileceği sitelere engellemeler getirilmektedir.	.85	.48
• Öğrencilere değerler eğitimi verilmektedir.	.49	.41
Açıklanan Toplam Varyans: % 69.43	Cronbach's Alpha: 0.79	

Okul yöneticilerinin öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının ne tür sonuçlar doğurduklarına ilişkin alt ölçeğin KMO katsayısının 0.73 olduğu, Bartlett testinin de ($p < .05$) çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre alt ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür. Çizelge 9 incelendiğinde madde toplam korelasyonunun .41 – .69 arasında değiştiği, açıklanan varyansın %69.43 olduğu ve Cronbach's Alpha güvenirlilik katsayısının 0.79 olduğu gözlenmektedir. Bu alt ölçek için faktör yük değerlerinin .49 - .92 arasında değiştiği gözlenmektedir. Elde edilen bu sonuçlar değerlendirildiğinde ölçeğin yapı geçerliğinin sağlandığı, alt ölçek maddelerinin yeterli düzeyde ayırt edici olduğu ve alt ölçekle elde edilen verilerin güvenilir olduğu ifade edilebilir.

Verilerin Toplanması

Hazırlanan veri toplama aracının uygulanması için Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden ve Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'ndan gerekli izinler (Ek-1 ve Ek-2) alınmıştır. Ankara'nın dokuz ilçesinde seçkisiz yöntem ile belirlenen ortaöğretim okullarına (lise) şahsen (araştırmacı) gidilerek verilerin toplanması uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde “Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Programı” (SPSS) 21 kullanılmıştır. Geçerli ve güvenilir analiz yapmak için analiz öncesinde girilen veriler kontrol edilmiş ve hatalı girilen veriler düzeltilmiştir. Kayıp değerlere sahip maddelere atanan değerler SPSS paket programında tüm deneklerin belirli bir değişkene ilişkin ortalaması olan seriler ortalaması yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada elde edilen kişisel bilgilerin (cinsiyet, görev türü, yöneticilikteki kıdem, eğitim düzeyi, branş, görev yaptığı okul türü) betimlenmesinde yüzde ve frekans; yöneticilerin siber zorbalık davranışlarını hangi araçlarla gerçekleştirdikleri, siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleyici çalışmaların düzeylerinin betimlenmesinde aritmetik ortalama ve standart sapma analizi kullanılmıştır.

Ayrıca yöneticilerin öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını hangi araçlarla gerçekleştirdikleri, siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleyici çalışmaların düzeylerine ilişkin görüşleri arasında; cinsiyet, görev türü yöneticilikte kıdem, eğitim düzeyi, branş ve görev yaptığı okul türü değişkenlerine göre anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığının saptanmasında t testi, ANOVA ve varyans analizi sonrası uygulanan çoklu karşılaştırma yöntemleri içinde en doğru ve en güçlü testlerden biri olan Tukey testi kullanılmıştır. Örneklem sayısı yetersiz olan “görev türü” değişkeni ve “yöneticilikte kıdem” değişkeni analizlerinde Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde kamu ortaöğretim okul yöneticilerinin; öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını hangi araçlarla gerçekleştirdikleri, görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleme çalışmalarının belirlenmesi amacıyla geliştirilmiş olan ölçme aracından elde edilen verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan bulgular ve yorumlar sunulmuştur. Katılımcıların görüşlerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesiyle elde edilen bulgular ise önce ilgili alt başlıklar altında sunulmuş, bu bulguların yorumuna bölümün en sonunda yer verilmiştir.

Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Gerçekleştirildiği Araçlara İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Okul yöneticilerinin öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının hangi araçlarla gerçekleştiğine ilişkin görüşleri; aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine göre analiz edilmiş, bulgular betimlenmiş ve yorumlanmıştır (Çizelge 10).

Çizelge 10

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Hangi Araçlarla Gerçekleştiğine İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler		Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman	$\bar{X}$	ss
Cep telefonu	F	21	56	96	107	20	3.16	1.03
	%	6.6	17.7	30.4	33.9	6.3		
Akıllı Telefon	f	8	38	69	150	48	3.61	0.97
	%	2.5	12.0	21.8	47.5	15.2		
Bilgisayar (Masa Üstü, diz üstü)	f	38	76	79	78	20	2.88	1.15
	%	12.0	24.1	25.0	24.7	6.3		
Tablet	f	100	86	59	24	9	2.12	1.09
	%	31.6	27.2	18.7	7.6	2.8		
Oyun konsolları	f	167	44	37	15	5	1.68	1.03
	%	52.8	13.9	11.7	4.7	1.6		
Boyut Ortalaması							2.69	

Çizelge 10’ da yer alan “Siber zorbalık davranışının hangi araçlarla gerçekleştiği” sorusuna ilişkin olarak katılımcıların görüşlerinin incelenmesinden, siber

zorbalığın genel olarak orta düzeyde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (**Genel Ortalama=2.69**). Siber zorbalık davranışının hangi araçlarla gerçekleştirildiğine ilişkin görüşlerin madde ortalamaları incelendiğinde katılımcılara göre siber zorbalık davranışları en az “**oyun konsolları**” ($\bar{x}=1.68$) aracılığı ile gerçekleştirilirken, bunu sırasıyla “**tablet**” ($\bar{x}=2.12$) ve “**bilgisayar (masa üstü, diz üstü)**” ($\bar{x}=2.88$) takip etmektedir. Katılımcıların görüşlerine göre siber zorbalık davranışları en fazla “**akıllı telefon**” ($\bar{x}=3.61$) aracılığı ile gerçekleştirilirken, bunu “**cep telefonu**” ($\bar{x}=3.16$) izlemektedir. Bu bulgulara göre okullarda öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının büyük oranda bir bilgisayarın sahip olduğu birçok fonksiyona sahip olan akıllı telefonlar ($\bar{x}=3.61$) ile gerçekleştirdiklerini söylemek mümkündür.

Araştırmanın bu bulgusuna paralel olarak Özdemir ve Akar’ın (2011) yapmış oldukları araştırmada da katılımcılardan 44’ü cep telefonundan mesaj atma ve aranma ile siber zorbalık davranışlarına maruz kaldıkları ve aynı araştırmada 22 katılımcının da interaktif oyunlarda siber zorbalık davranışı yaptıkları sonucuna ulaşmışlardır. Dehue, Bolman ve Völlink (2008) 1211 öğrenci ile yapmış olduğu araştırmada katılımcıların %16’sının cep telefonu ile zorbalık davranışları gerçekleştirdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Siber Zorbalık Davranışlarının Gerçekleştirildiği Araçlara İlişkin Görüşlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Okul yöneticilerinin; öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının hangi araçlarla gerçekleştiğine ilişkin görüşleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiş, elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin, “Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiği” boyutunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan t testi sonuçları Çizelge 11’de verilmiştir.

Çizelge 11

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	SS	T	Sd	P
Siber zorbalığın gerçekleştirildiği araçlar	Kadın	81	2.86	0.76	0.89	314	0.38
	Erkek	235	2.77	0.86			

Çizelge 11’de görüldüğü gibi siber zorbalığın hangi araçla gerçekleştirildiğine ilişkin kadın ve erkek okul yöneticilerinin görüşleri ($t=0,89$; $p>0,05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Görev Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin, “Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiği” boyutunda görev türü değişkenine göre anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan Kruskal-Wallis testi sonuçları Çizelge 12’de verilmiştir.

Çizelge 12

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Görev Türü	N	Sıra Ortalaması	X ²	Sd	P
Siber zorbalığın gerçekleştirildiği araçlar	Okul Müdürü	73	175.31	3.655	2	0.161
	Müdür Başyardımcısı	21	165.86			
	Müdür Yardımcısı	222	152.28			

Çizelge 12’de görüldüğü gibi okul yöneticilerinin siber zorbalığın hangi araçla gerçekleştirildiğine ilişkin görüşleri, görev türü değişkenine göre ($X^2=3.655$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Yöneticilikteki Kıdem Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin, “Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiği” boyutunda yöneticilikte kıdem değişkenine göre anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan Kruskal-Wallis testi sonuçları Çizelge 13’ de verilmiştir.

Çizelge 13

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Yöneticilikte Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Yöneticilikte Kıdem	N	Sıra Ortalaması	X ²	Sd	P	Fark
Siber zorbalığın gerçekleştirildiği araçlar	1 yıl ve daha az	43	152.63	13.724	4	0.008*	2-3 2-5
	2-4 yıl	66	123.55				
	5-7 yıl	67	171.25				
	8-10 yıl	25	167.86				
	11 yıl ve daha fazla	115	171.29				

Çizelge 13’ de görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalığın hangi araçla gerçekleştirildiğine ilişkin görüşleri yöneticilikte kıdem değişkenine göre ($X^2=13.724$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir. Siber zorbalığın gerçekleştirildiği araçlardaki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, okul yöneticilerinin öğrenciler arasındaki siber zorbalığın hangi araçlarla gerçekleştirildiğine ilişkin görüşleri, kıdem yılı 11 yıl ve daha fazla olanların lehine diğer yöneticilere göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Bundan da kıdemli yöneticilerin siber zorbalığa daha fazla şahitlik ettikleri ya da bu tarz olayları fark etmede daha başarılı oldukları düşünülebilir.

Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin, “Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiği” boyutunda eğitim durumu değişkenine göre anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan ANOVA testi sonuçları Çizelge 14’de verilmiştir.

Çizelge 14

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

Siber zorbalığın gerçekleştirildiği araçlar	Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	SS	t	Sd	P
	Lisans	225	2.76	0.81	-1.06	314	0.29
	Lisansüstü	91	2.87	0.87			

Çizelge 14’de görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalığın hangi araçla gerçekleştirildiğine ilişkin görüşleri yöneticilerin eğitim düzeyi değişkenine göre ($t= -1.06$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Branş Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin, “Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiği” boyutunda branş türü değişkenine göre anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan ANOVA testi sonuçları Çizelge 15’ de verilmiştir.

Çizelge 15

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Branş Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

Siber zorbalığın gerçekleştirildiği araçlar	Branş	N	$\bar{X}$	SS	F	Sd	P
	Sözel	163	2.73	0.85	0.96	2	0.38
	Sayısal	40	2.91	0.85			
	Meslek Dersleri	113	2.84	0.80			

Çizelge 15’ de görüleceği üzere okul müdürlerinin siber zorbalığın hangi araçla gerçekleştirildiğine ilişkin görüşleri branş türü değişkenine göre ($F=0.96$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Okul Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin, “Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiği” boyutunda görev yaptıkları okul türü değişkenine göre anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan ANOVA testi sonuçları Çizelge 16’de verilmiştir.

Çizelge 16

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Okul Türü	N	$\bar{x}$	SS	F	Sd	P
Siber zorbalığın gerçekleştirildiği araçlar	Anadolu Lisesi	117	2.83	0.91	0.88	2	0.43
	Diğer	35	2.62	0.85			
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	164	2.81	0.77			

Çizelge 16’da görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalığın hangi araçla gerçekleştirildiğine ilişkin görüşleri görev yapılan okul türü değişkenine göre ($F=0.88$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Okul yöneticilerinin; öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin görüşleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiş, elde edilen bulgular yorumlanmıştır (Çizelge 17).

Çizelge 17

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler		Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman	$\bar{x}$	ss
Küfür etme	f	12	41	60	145	51	3.58	1.04
	%	3.8	13.0	19.0	45.9	16.1		

(devam ediyor)

Çizelge 17 (devam)

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Tehdit etme	f	20	65	112	98	16	3.08	0.99
	%	6.3	20.6	35.4	31.0	5.1		
İftira atma	f	36	100	104	58	9	2.68	1.00
	%	11.4	31.6	32.9	18.4	2.8		
Dışlama	f	21	76	116	73	18	2,97	1,00
	%	6.6	24.1	36.7	23.1	5.7		
İzinsiz bilgi ve belge paylaşma	f	53	91	98	46	19	2.63	1.12
	%	16,8	28,8	31,0	14,6	6,0		
Cinsel tacizde bulunma	f	137	99	39	19	9	1.81	1.04
	%	43.4	31.3	12.3	5.7	2.8		
Dedikodu yayma	f	22	64	96	102	26	3.14	1.07
	%	7.0	20.3	30.4	32.3	8.2		
Hakaret etme	f	20	59	96	102	34	3.22	1.08
	%	6.3	18.7	30.4	32.3	10.8		
Küçük düşürme	f	24	70	106	85	24	3.04	1.06
	%	7.6	22.2	33.5	26.9	7.6		
Alay etme	f	20	63	99	98	27	3.15	1.06
	%	6.3	19.9	31.3	31.0	8.5		
Ayrımcılık yapma	f	46	97	102	45	16	2.63	1.07
	%	14.6	30.7	32.3	14.2	5.1		
Laf atma	f	20	61	71	114	34	3.27	1.11
	%	6.3	19.3	22.5	36.1	10.8		
Boyut Ortalaması								2,93

Çizelge 17’de görüldüğü üzere katılımcıların siber zorbalık davranışlarının tüm türlerinin görülme sıklığının genel olarak orta düzeyde olduğunu belirttikleri anlaşılmaktadır (**Genel Ortalama=2.93**). Siber zorbalık davranışının görülme sıklığı alt boyutlarının madde ortalamaları incelendiğinde katılımcıların görüşlerine göre okullarda “**cinsel tacizde bulunma**” ($\bar{x}=1.81$) en az karşılaşılan siber zorbalık davranışdır. Bunu sırasıyla “**izinsiz bilgi ve belge paylaşma**” ($\bar{x}=2.63$) ve “**iftira atma**” ($\bar{x}=2.68$) izlemektedir. Katılımcıların görüşlerine göre okullarda öğrenciler arasında en sık gerçekleşen siber zorbalık davranışı “**küfür etme**” ($\bar{x}=3.58$) dir. Bunu sırasıyla “**laf atma**” ($\bar{x}=3.27$) ve “**hakaret etme**” ($\bar{x}=3.22$) izlemektedir.

Araştırmanın bu bulgusuna paralel olarak Serin (2012) yapmış olduğu araştırmada okul yöneticilerinin şahit oldukları siber zorbalık davranışlarından en fazla karşılaşılan üç davranışın “küfürlü yazışmalar”, “alay etmek” ve “izinsiz fotoğraf ve video paylaşımı” sonucuna ulaşmıştır. Albayrak’ın (2012) yapmış olduğu araştırmada da “alay etme” ($\bar{x}=3.15$) davranışı en sık gözlenen siber zorbalık davranışı olarak tespit edilmiştir.

Katılımcılara göre “**cinsel tacizde bulunma**” ($\bar{x}=1.81$) davranışı en az görülen siber zorbalık davranış türüdür. Kaşıkçı ve diğerlerinin (2014) Türkiye ve Avrupa’daki çocukların internet kullanımı ile ilgili yaptığı bir araştırmada sonucuna göre internet üzerinden cinsel içerikli fotoğraf gördüğünü belirten çocukların oranı Türkiye’de %11 iken Avrupa’da %15,5’tir. Ancak, bu soruya Türkiye’deki çocukların %85,6’sı yanıt vermemiştir, cevap verenlerin büyük kısmı ise bu tür resimleri gördüklerini ifade etmişlerdir. Lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışları hakkında araştırma yapan Şahin ve diğerleri (2010) bu öğrencilerin en çok e-posta aracılığı ile cinsel içerikli ve tehdit içeren mesajlara maruz kaldıklarını belirlemiştir. Bu bulgu katılımcıların risk grubundaki bu soruları doğru ve içten bir şekilde cevaplamaktan kaçındıklarını düşündürmektedir.

Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Okul yöneticilerinin; öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin görüşleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir.

Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin “Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığı” boyutundaki görüşleri arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan t testi sonuçları Çizelge 18’de verilmiştir.

Çizelge 18

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	T	Sd	P
Görülen Siber Zorbalık davranışları	Kadın	81	3.01	0.84	0.83	314	0.41
	Erkek	235	2.92	0.81			

Çizelge 18’de görüldüğü üzere siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin kadın ve erkek okul yöneticilerinin görüşleri ($t=0.83$; $p>0,05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Görev Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin; “Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığı” boyutundaki görüşleri arasında görev türü değişkenine göre anlamlı fark olup

olmadığını ortaya koymak üzere yapılan Kruskal-Wallis testi sonuçları Çizelge 19’ da verilmiştir.

Çizelge 19

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Görev Türü	N	Sıra Ortalaması	X ²	Sd	P
Görünen Siber Zorbalık Davranışları	Okul Müdürü	73	145.42	3.254	2	0.196
	Müdür Başyardımcısı	21	184.21			
	Müdür Yardımcısı	222	160.37			

Çizelge 19’da görüldüğü üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin görüşleri görev türü değişkenine göre ($X^2=3.254$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Yöneticilikteki Kıdem Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin görüşlerinin “Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığı” boyutunda yöneticilikte kıdem değişkenine göre anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan Kruskal-Wallis testi sonuçları Çizelge 20’de verilmiştir.

Çizelge 20

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Yöneticilikte Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Yöneticilikte Kıdem	N	Sıra Ortalaması	X ²	Sd	P
Görünen Siber Zorbalık Davranışları	1 yıl ve daha az	43	170.42	1.038	4	0.904
	2-4 yıl	66	158.05			
	5-7 yıl	67	152.43			
	8-10 yıl	25	157.00			
	11 yıl ve daha fazla	115	158.17			

Çizelge 20’ de görüldüğü gibi okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin görüşleri yöneticilikte kıdem değişkenine göre ($X^2=1.038$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin; “Siber Zorbalığın Davranışlarının Görülme Sıklığı” boyutunda eğitim durumu değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan t testi sonuçları Çizelge 21’de verilmiştir.

Çizelge 21

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	SS	t	Sd	P
Görünen Siber Zorbalık Davranışları	Lisans	225	2.92	0.81	-0.89	314	0.38
	Lisansüstü	91	3.01	0.82			

Çizelge 21’de görüldüğü üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin görüşleri eğitim durumu değişkenine göre ($t=-0.89$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Branş Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin “Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığı” boyutunda branş türü değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan ANOVA testi sonuçları Çizelge 22’de verilmiştir.

Çizelge 22

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Branş Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Branş	N	$\bar{X}$	SS	F	Sd	P	Tukey
Görünen Siber Zorbalık Davranışları	Sözel	163	2.80	0.83	7.65	2	0.01*	1-3
	Sayısal	40	2.87	0.92				
	Mesleki Dersleri	113	3.18	0.72				

Çizelge 22’de görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin görüşleri branş türü değişkenine göre ($F=7.65$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığındaki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, branşı meslek dersleri olan katılımcıların öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına

ilişkin görüşleri ile branşları sayısal ve sözel olan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu durumda branşı meslek dersleri olan yöneticilerin diğer branştaki yöneticilere göre öğrencilerin gösterdikleri siber zorbalık davranışlarına karşı daha duyarlı oldukları söylenebilir.

Okul Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin, “Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığı” boyutunda görev yaptıkları okul türü değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere ANOVA testi sonuçları Çizelge 23’de verilmiştir.

Çizelge 23

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Okul Türü	N	$\bar{x}$	SS	F	Sd	P	Tukey
Görünen Siber Zorbalık Davranışları	Anadolu Lisesi	117	2.67	0.90	17.65	2	0,00*	1-3 2-3
	Diğer	35	2.70	0.69				
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	164	3.20	0.70				

Çizelge 23’de görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin görüşleri görev yapılan okul türü değişkenine göre ($F=17.65$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığındaki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde görev yapan katılımcıların öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin görüşleri Anadolu Lisesi ve diğer lise türlerinde görev yapan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Yukarıda verilen branş değişkeninden elde edilen bulgular ile okul türü değişkeninden elde edilen bulguların birbirini desteklediği görülmektedir. Öğrencileri bir mesleğe hazırlamaya yönelik program uygulayan ve akademik açıdan zayıf öğrencilerin öğrenim gördüğü Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde siber zorbalık davranışı görülme sıklığı, akademik program uygulayan Anadolu Liseleri ve diğer lise türlerine göre daha yüksektir. Akademik yönden başarısız olan öğrenciler üniversite sınavını kazanamama ve sonucunda da bir

mesleğe sahip olamama kaygısı ile meslek liselerini tercih edebilmektedirler (Bilge, 2007; Mumcu, Mumcu, Aktaş, 2012).

Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Okul yöneticilerinin; öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiş, elde edilen bulgular yorumlanmıştır (Çizelge 24).

Çizelge 24

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	$\bar{x}$	ss
Öğrencilerin akademik başarısızlığı	F	31	38	36	156	48	3.49	1.19
	%	9.8	12.0	11.4	49.4	15.2		
Öğrencilerin problem çözme yeteneğinin gelişmemiş olması	F	17	25	16	193	59	3.81	1.01
	%	5.4	7.9	5.1	61.1	18.7		
Öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinin bozulması	F	7	21	34	202	48	3.84	0.84
	%	2.2	6.6	10.8	63.9	15.2		
Öğrencilerin özgüven düşüklüğü	F	16	43	42	151	60	3.62	1.09
	%	5.1	13.6	13.3	47.8	19.0		
Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyinin düşüklüğü	F	17	60	42	127	66	3.52	1.18
	%	5.4	19.0	13.3	40.2	20.9		
Öğrencilerin parçalanmış ailede yaşıyor olması	F	8	26	47	150	78	3.85	0.98
	%	2.5	8.2	14.9	47.5	24.7		
Öğrencilerin anne-babanın teknoloji okur-yazarlık düzeyinin düşüklüğü	F	18	42	47	137	65	3.61	1.13
	%	5.7	13.3	14.9	43.4	20.6		
Öğrencilerin anne-baba eğitim düzeyinin düşüklüğü	F	19	54	45	141	54	3.50	1.14
	%	6.0	17.1	14.2	44.6	17.1		

(devam ediyor)

Çizelge 24 (devam)

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Öğrencilerin evde kontrolsüz internet kullanımının olması	F	5	16	24	156	111	4.12	0.88
	%	1.6	5.1	7.6	49.4	35.1		
Öğrencilerin teknoloji ile erken yaşta tanışmış olması	F	7	31	43	137	94	3.89	1.02
	%	2.2	9.8	13.6	43.4	29.7		
Ailelerin telefon, bilgisayar vb. aletlerin kullanımını kısıtlayamaması	F	12	18	26	136	118	4.06	1.02
	%	3.8	5.7	8.2	43.0	37.3		
Okullardaki sosyal faaliyetlerin yetersizliği	F	19	65	46	114	69	3.47	1.21
	%	6.0	20.6	14.6	36.1	21.8		
Sınıfların kalabalık olması	F	39	104	53	81	34	2.89	1.24
	%	12.3	32.9	16.8	25.6	10.8		
Okulların disiplini sağlamadaki yetersizliği	F	25	79	73	89	43	3.14	1.19
	%	7.9	25.0	23.1	28.2	13.6		
Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğindeki disiplin ile ilgili hükümlerin yetersiz olması	F	18	55	38	109	90	3.63	1.23
	%	5.7	17.4	12.0	34.5	28.5		
Boyut Ortalaması							3.62	

Çizelge 24’de yer alan siber zorbalık davranışının nedenlerinin madde ortalamaları incelendiğinde, katılımcıların görüşlerine göre “**Sınıfların kalabalık olması**” nın ($\bar{x}=2.89$) siber zorbalık davranışlarının en düşük nedenlerden biri olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, “**Okulların disiplini sağlamadaki yetersizliği**” ($\bar{x}=3.14$) ve “**Öğrencilerin akademik başarısızlığı**” ($\bar{x}=3.49$) maddesi izlemektedir. Katılımcılara göre siber zorbalık davranışlarının en önemli nedenlerinden biri olarak “**Öğrencilerin evde kontrolsüz internet kullanımının olması**” ($\bar{x}=4.12$) gösterilmektedir. Bunu sırasıyla “**Ailelerin telefon, bilgisayar vb. aletlerin kullanımını kısıtlayamaması**” ($\bar{x}=4.06$) ve “**Öğrencilerin parçalanmış ailede yaşıyor olması**” ($\bar{x}=3.85$) takip etmektedir.

Araştırmanın bu bulgusuna paralel olarak Kaşıkçı, Çağıltay, Karakuş, Kurşun ve Ogan’ın (2014) yapmış olduğu araştırmada Türkiye’deki çocukların büyük bir kısmının internet erişimini ev dışında gerçekleştirdiklerinden ebeveynlerin çocuklar üzerinde

internet kullanımını kısıtlayamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer bir çalışmada Serin (2012) internete internet kafelerden giren öğrencilerin, ev, okul veya arkadaşlarının evinden internete giren öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık davranışı gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre öğrencilerin ev dışında internete girdiklerinde bir kısıtlayıcının bulunmaması, üzerlerinde bir baskı hissetmemeleri ve bunun sonucunda da siber zorbalık davranışı sergiledikleri söylenebilir. Sarak (2012) yapmış olduğu çalışmada akademik başarısı düşük olan öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık davranışı sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Sarak'ın (2012) ulaştığı bu sonuç da araştırma bulguları ile örtüşmektedir.

Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Okul yöneticilerinin; öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiş, elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin “Siber Zorbalığın Davranışlarının Nedenleri” boyutunda cinsiyet değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan t testi sonuçları Çizelge 25’de verilmiştir.

Çizelge 25

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	t	Sd	P
Siber zorbalık davranışlarının nedenleri	Kadın	81	3.65	0.74	0.19	314	0.85
	Erkek	235	2.64	0.62			

Çizelge 25’ de görüldüğü gibi okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri cinsiyet değişkenine göre ($t=-0.19$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Görev Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin “Siber Zorbalığın Davranışlarının Nedenleri” boyutunda görev türü değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan Kruskal-Wallis test sonuçları Çizelge 26’da verilmiştir.

Çizelge 26

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Görev Türü	N	Sıra Ortalaması	X ²	Sd	P
Siber zorbalık davranışlarının nedenleri	Okul Müdürü	73	148.65	2.282	2	0.320
	Müdür Başyardımcısı	21	182.12			
	Müdür Yardımcısı	222	159.50			

Çizelge 26’da görüldüğü gibi okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri görev türü değişkenine göre ($X^2=2.282$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Yöneticilikteki Kıdem Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin; “Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenleri” boyutunda yöneticilikte kıdem değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan Kruskal-Wallis test sonuçları Çizelge 27’de verilmiştir.

Çizelge 27

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Yöneticilikte Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Yöneticilikte Kıdem	N	Sıra Ortalaması	X ²	Sd	P
Siber zorbalık davranışlarının nedenleri	1 yıl ve daha az	43	152.80	1.415	4	0.842
	2-4 yıl	66	149.93			
	5-7 yıl	67	159.50			
	8-10 yıl	25	156.70			
	11 yıl ve daha fazla	115	165.36			

Çizelge 27’de görüldüğü gibi okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri yöneticilikte kıdem değişkenine göre ($X^2=1.415$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin; “Siber Zorbalığın Davranışlarının Nedenleri” boyutunda eğitim düzeyi değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan t testi sonuçları Çizelge 28’de verilmiştir.

Çizelge 28

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

Siber zorbalık davranışlarının nedenleri	Eğitim Düzeyi	N	$\bar{x}$	SS	t	Sd	P
	Lisans	225	3.62	0.66	-0.54	314	0.59
	Lisansüstü	91	3.67	0.62			

Çizelge 28’de görüldüğü gibi okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri eğitim düzeyi değişkenine göre ($t=-0.54$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Branş Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin; “Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenleri” boyutunda görev branş türü değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere ANOVA testi sonuçları Çizelge 29’da verilmiştir.

Çizelge 29

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Branş	N	$\bar{x}$	SS	F	Sd	P	Tukey
Siber zorbalık davranışlarının nedenleri	Sözel	163	3.55	0.67	9.38	2	0.00*	1-3 2-3
	Sayısal	40	3.44	0.71				
	Meslek Dersleri	113	3.84	0.56				

Çizelge 29’da görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalığın davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri branş türü değişkenine göre ($F=9.38$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Siber zorbalık davranışlarının nedenlerindeki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, katılımcılardan branşı meslek dersleri olan katılımcıların siber zorbalık davranış nedenlerine ilişkin görüşleri, branşı sözel ve sayısal olan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Bu farklılığın sebebi olarak branşı meslek dersi olanların görev yerlerinin meslek liseleri olmaları ve dolayısıyla siber zorbalık davranışları ile daha sık karşılaşılıyor olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Okul Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin; “Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenleri” boyutunda görev yaptıkları okul türü değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan ANOVA testi sonuçları Çizelge 30’da verilmiştir.

Çizelge 30

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Okul Türü	N	$\bar{X}$	SS	F	Sd	P	Tukey
Siber zorbalık davranışlarının nedenleri	Anadolu Lisesi	117	3.36	0.76	19.76	2	0.00*	1-3 2-3
	Diğer	35	3.69	0.45				
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	164	3.83	0.53				

Çizelge 30’da görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalığın davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri görev yapılan okul türü değişkenine göre ($F=19.76$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Siber zorbalık davranışlarının nedenlerindeki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, katılımcıların görüşlerine göre siber zorbalık davranışları nedenleri boyutundaki okul türü ortalamaları incelendiğinde, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde görev yapan katılımcıların siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri, Anadolu ve diğer lise türlerinde görev yapan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Bu farklılığın sebebi olarak Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde görev yapan katılımcıların Anadolu ve diğer lise türlerinde görev yapan katılımcılara göre daha fazla siber zorbalık davranışları ile karşılaşılıyor olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu başlık altında okul yöneticilerinin; öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri incelenmiş, elde edilen bulgular yorumlanmıştır (Çizelge 31).

Çizelge 31

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	$\bar{x}$	s.s.
Öğrencilerin okul terkine neden olmaktadır	f	24	77	66	128	17	3.11	1.08
	%	7.6	24.4	20.9	40.5	5.4		
Öğrencilerin okula devamsızlık yapmasına neden olmaktadır	f	14	28	33	184	54	3.75	0.99
	%	4.4	8.9	10.4	58.2	17.1		
Öğrencilerin akademik başarısızlıklarına neden olmaktadır	f	10	18	28	178	79	3.95	0.93
	%	3.2	5.7	8.9	56.3	25.0		
Mağdurlar psikolojik problemler yaşamaktadır	f	8	10	37	171	88	4.02	0.87
	%	2.5	3.2	11.7	54.1	27.8		
Okullarda öğrenciler arası çatışmalar yaşanmaktadır	f	6	16	22	180	87	4.04	0.85
	%	1.9	5.1	7.0	57.0	27.5		
Boyut Ortalaması								3.77

Çizelge 31’de görüldüğü üzere, siber zorbalık davranışının sonuçlarına ilişkin ifadelerin madde ortalamaları incelendiğinde, katılımcıların siber zorbalık davranışlarının sonuçları arasında yer alan “**öğrencilerin okul terkine neden olmaktadır**” ($\bar{x}=3.11$) maddesini en düşük değere sahip sonuç olarak belirttikleri anlaşılmaktadır. Bunu “**öğrencilerin okula devamsızlık yapmasına neden olmaktadır**” ($\bar{x}=3.75$) maddesi izlemektedir. Katılımcıların görüşüne göre “**okullarda öğrenciler arası çatışmalar yaşanmaktadır**” ($\bar{x}=4.04$) siber zorbalık davranışının en önemli sonucu olarak görülürken; bunu sırasıyla “**mağdurlar psikolojik problemler yaşamaktadır**” ($\bar{x}=4.02$) ve “**öğrencilerin akademik başarısızlıklarına neden olmaktadır**” ($\bar{x}=3.85$) sonucu takip etmektedir.

Yapılan birçok araştırmada (Yaman ve Peker, 2012; Şahin ve diğ., 2010) siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin öfke, üzüntü ve intikam duygusu yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Belirtilen sonuçlar bu araştırmanın bulguları ile örtüşmektedir.

Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Bu başlık altında okul yöneticilerinin; öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir.

Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin “Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçları” boyutunda cinsiyet değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan t testi sonuçları Çizelge 32’de verilmiştir.

Çizelge 32

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	t	Sd	P
Siber zorbalık davranışlarının sonuçları	Kadın	81	3.77	0.79	-0.20	314	0.84
	Erkek	235	3.79	0.71			

Çizelge 32’de görüldüğü üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri cinsiyet değişkenine göre ($t=-0.20$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Görev Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin; “Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçları” boyutunda görev türü değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan Kruskal-Wallis test sonuçları Çizelge 33’de verilmiştir.

Çizelge 33

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Görev Türü	N	Sıra Ortalaması	X^2	Sd	P
Siber zorbalık davranışlarının sonuçları	Okul Müdürü	73	165.63	0.781	2	0.677
	Müdür Başyardımcısı	21	164.71			
	Müdür Yardımcısı	222	155.57			

Çizelge 33’de görüldüğü gibi okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri görev türü değişkenine göre ($X^2=0.781$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Yöneticilikte Kıdem Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin “Siber Zorbalığın Davranışlarının Sonuçları” boyutunda yöneticilikte kıdem değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan Kruskal Wallis test sonuçları Çizelge 34’de verilmiştir.

Çizelge 34

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Yöneticilikte Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Yöneticilikte Kıdem	N	Sıra Ortalaması	X ²	Sd	P
Siber zorbalık davranışlarının sonuçları	1 yıl ve daha az	43	154.80	2.418	4	0.659
	2-4 yıl	66	147.10			
	5-7 yıl	67	154.92			
	8-10 yıl	25	170.46			
	11 yıl ve daha fazla	115	165.91			

Çizelge 34’de görüldüğü gibi okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri yöneticilikte kıdem değişkenine göre ($X^2=2.418$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin; “Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçları” boyutunda eğitim düzeyi değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan t testi sonuçları Çizelge 35’de verilmiştir.

Çizelge 35

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

Siber zorbalık davranışlarının sonuçları	Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	SS	t	Sd	P
	Lisans	225	3.74	0.74	-1.65	314	0.10
	Lisansüstü	91	3.89	0.67			

Çizelge 35’de görüldüğü gibi okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri eğitim düzeyi değişkenine göre ($t=-1.65$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Branş Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin; “Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçları” boyutunda görev yaptıkları branş türü değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup

olmadığını ortaya koymak üzere yapılan ANOVA testi sonuçları Çizelge 36’da verilmiştir.

Çizelge 36

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Branş	N	$\bar{x}$	SS	F	Sd	P	Tukey
Siber zorbalık davranışlarının sonuçları	Sözel	163	3.70	0.73	7.25	2	0.01*	1-3 2-3
	Sayısal	40	3.58	0.95				
	Meslek Dersleri	113	3.98	0.59				

Çizelge 36'da görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalığın davranışların sonuçlarına ilişkin görüşleri branş türü değişkenine göre ($F=7.25$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Siber zorbalık davranışlarının sonuçlarında farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, branşı meslek dersleri olan katılımcıların siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri ile branşı sözel ve sayısal olan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Bu farklılığın sebebi olarak branşı meslek dersi olanların görev yaptığı Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde siber zorbalık davranışlarının daha fazla görülmesi, dolayısıyla sonuçlarının katılımcılar tarafından daha iyi gözlemlendiği düşünülebilir.

Okul Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin; “Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçları” boyutunda görev yaptıkları okul türü değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan ANOVA testi sonuçları Çizelge 37’de verilmiştir.

Çizelge 37

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Okul Türü	N	$\bar{x}$	SS	F	Sd	P	Tukey
Siber zorbalık davranışlarının sonuçları	Anadolu Lisesi	117	3.55	0.90	10.65	2	0.00*	1-3
	Diğer	35	3.79	0.47				
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	164	3.95	0.58				

Çizelge 37'de görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri görev yapılan okul türü değişkenine göre ($F=10.65$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Siber zorbalık davranışlarının sonuçlarında farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, katılımcıların görüşlerine göre siber zorbalık davranışlarının sonuçları boyutundaki okul türü ortalamaları incelendiğinde, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde görev yapan katılımcıların siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri, Anadolu ve diğer lise türlerinde görev yapan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Bu farklılığın sebebi olarak siber zorbalık davranışlarının Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde daha fazla görülmesi dolayısıyla sonuçlarının katılımcılar tarafından daha iyi gözlemlendiği düşünülebilir.

Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Çalışmalara İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu başlık altında okul yöneticilerinin; öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarını önleyici ne tür çalışmalar yaptığına ilişkin görüşleri incelenmiş, elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Çizelge 38

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptıklarına İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	$\bar{x}$	ss
Öğrenciler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir	f	2	27	23	187	74	3.97	0.84
	%	0,6	8,5	7,3	59,2	23,4		
Öğretmenler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir	f	5	27	31	187	64	3.88	0.88
	%	1,6	8,5	9,8	59,2	20,3		

(devam ediyor)

Çizelge 38 (devam)

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptıklarına İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Veliler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir	f	11	47	69	137	47	3.52	1.03
	%	3.5	14.9	21.8	43.4	14.9		
Öğretmenler kurulunda cep telefonu vb. kullanılmasını sınırlandıran kararlar alınmaktadır	f	17	42	25	152	76	3.73	1.13
	%	5.4	13.3	7.9	48.1	24.1		
Öğrencilerin kullanacağı bilgisayarların girebileceği sitelere engellemeler getirilmektedir	f	14	40	31	133	95	3.81	1.13
	%	4.4	12.7	9.8	42.1	30.1		
Öğrencilere değerler eğitimi verilmektedir	f	6	12	21	158	115	4.16	0.86
	%	1.9	3.8	6.6	50.0	36.4		
Boyut Ortalaması							3.84	

Çizelge 38’de görüldüğü üzere, siber zorbalık davranışını önleme çalışmalarına ilişkin ifadelerin madde ortalamaları incelendiğinde, katılımcılara göre **“Veliler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir”** ($\bar{x}=3.52$) maddesi siber zorbalığı önleyici en düşük tedbir ve çalışma olarak ortaya çıkmıştır. Bunu sırasıyla **“Öğretmenler kurulunda cep telefonu vb. kullanılmasını sınırlandıran karar alınmaktadır”** ($\bar{x}=3.73$) ve **“Öğrencilerin kullanacağı bilgisayarların girebileceği sitelere engellemeler getirilmektedir”** ($\bar{x}=3.81$) maddeleri takip etmektedir. Katılımcılara göre siber zorbalık davranışlarını önleyici çalışmalar arasında **“Öğrencilere değerler eğitimi verilmektedir”** ($\bar{x}=4.16$) maddesi en önemli madde olarak görülmektedir. Bunu sırasıyla **“Öğrenciler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir”** ($\bar{x}=3.97$) ve **“Öğretmenler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir”** ($\bar{x}=3.88$) maddesi takip etmektedir.

Peker’in (2013) yapmış olduğu çalışmada, insani değerler yönelimli psiko-eğitim programı uygulanan grupların siber zorbalık davranışlarında azalma gözlemlendiği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç araştırma bulgularında en yüksek görüşe sahip olan **“Öğrencilere değerler eğitimi verilmektedir”** ($\bar{x}=4.16$) maddesi ile örtüşmektedir. Serin (2012) okul yöneticileri ile yapmış olduğu çalışmada siber zorbalığı önlemek için en etkili tedbirlerin velileri ve öğrencileri bilgilendirmek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç araştırma bulgularında en yüksek ikinci öneme sahip olan **“Öğrenciler siber**

zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir” ($\bar{x}=3.97$) görüşü ile örtüşmektedir.

Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Çalışmalara İlişkin Görüşlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Okul yöneticilerinin; öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarını önleyici ne tür çalışmalar yaptığına ilişkin görüşleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiş, elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin “Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Çalışmalar” boyutunda cinsiyet değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan t testi sonuçları Çizelge 39’da verilmiştir.

Çizelge 39

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptığına İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	SS	t	Sd	P
Siber zorbalık davranışlarını önleyici çalışmalar	Kadın	81	3.80	0.71	-0.66	314	0.51
	Erkek	235	3.86	0.70			

Çizelge 39’da görüldüğü üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarını önleyici ne tür çalışmalar yaptığına ilişkin görüşleri cinsiyet değişkenine göre ($t=-0.658$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Görev Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin “Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Çalışmalar” boyutunda görev türü değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan Kruskal-Wallis testi sonuçları Çizelge 40’da verilmiştir.

Çizelge 40

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptığına İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Görev Türü	N	Sıra Ortalaması	X²	Sd	P	Fark
Siber zorbalık davranışlarını önleyici çalışmalar	Okul Müdürü	73	189.05	11.534	2	0.003*	1-3
	Müdür	21	166.74				
	Başyardımcısı	222	147.68				
	Müdür Yardımcısı						

Çizelge 40’da görüldüğü üzere okul müdürlerinin siber zorbalık davranışlarını önleyici ne tür çalışmalar yaptığına ilişkin görüşleri görev türü değişkenine göre ($X^2=11.534$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Siber zorbalığı önleyici çalışmalarda ki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda siber zorbalığı önleyici çalışmalar boyutundaki görev türü değişkenine göre incelendiğinde, katılımcılardan görev türü “okul müdürü” olanların siber zorbalığı önleyici çalışma yapmalarına ilişkin görüşleri, diğer yönetim kademesinde bulunan yöneticilere göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Bu farkın sebebi olarak da okul müdürlerinin okulun tüm iş ve işleyişinden birinci derecede sorumlu olması ve bundan dolayı da diğer yönetim kademelerinde bulunan yöneticilere göre siber zorbalık davranışlarını önleyici çalışmalar yapmada daha büyük bir sorumluluğu bulunması gösterilebilir.

Yöneticilikteki Kıdem Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin “Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Çalışmalar” boyutunda yöneticilikte kıdem değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan Kruskal-Wallis test sonuçları Çizelge 41’de verilmiştir.

Çizelge 41

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptığına İlişkin Görüşlerinin Yöneticilikte Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Yöneticilikte kıdem	N	Sıra Ortalaması	X^2	Sd	P
Siber zorbalık davranışlarını önleyici çalışmalar	1 yıl ve daha az	43	132.03	7.022	4	0.135
	2-4 yıl	66	152.30			
	5-7 yıl	67	154.15			
	8-10 yıl	25	173.38			
	11 yıl ve daha fazla	115	171.26			

Çizelge 41’de görüldüğü gibi okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarını önleyici ne tür çalışmalar yaptığına ilişkin görüşleri yöneticilikteki kıdem değişkenine göre ($X^2=7.022$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin “Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Çalışmalar” boyutunda eğitim düzeyi değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan t testi sonuçları Çizelge 42’de verilmiştir.

Çizelge 42

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptığına İlişkin Görüşlerinin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

Siber zorbalık davranışlarını önleyici çalışmalar	Eğitim Düzeyi	N	$\bar{x}$	SS	t	Sd	P
	Lisans	225	3.83	0.68	-0.73	314	0.47
	Lisansüstü	91	3.89	0.73			

Çizelge 42’de görüldüğü üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarını önleyici ne tür çalışmalar yaptığına ilişkin görüşleri arasında eğitim düzeyi değişkenine göre ($t=-0.73$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Branş Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin “Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Çalışmalar” boyutunda branş türü değişkenine göre görüşleri arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan ANOVA testi sonuçları Çizelge 43’de verilmiştir.

Çizelge 43

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptığına İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

Siber zorbalık davranışlarını önleyici çalışmalar	Branş	N	$\bar{x}$	SS	F	Sd	P
	Sözel	163	3.83	0.66	0.16	2	0.85
	Sayısal	40	3.84	0.76			
	Meslek Dersleri	113	3.88	0.74			

Çizelge 43’de görüldüğü gibi okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarını önleyici ne tür çalışmalar yaptığına ilişkin görüşleri branş türü değişkenine göre ($F=0.16$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Okul Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin “Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışma Yaptıklarına İlişkin” boyutunda görev yaptıkları okul türü değişkenine göre görüşleri

arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak üzere yapılan ANOVA testi sonuçları Çizelge 44’de verilmiştir.

Çizelge 44

Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışları Önleyici Ne Tür Çalışma Yaptıklarına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Okul Türü	N	$\bar{x}$	SS	F	Sd	P
Siber zorbalık davranışlarını önleyici çalışmalar	Anadolu Lisesi	117	3.84	0.74	0.02	2	0.98
	Diğer	35	3.87	0.58			
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	164	3.85	0.70			

Çizelge 44’de görüldüğü üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarını önleyici çalışmalara ilişkin görüşleri görev yapılan okul türü değişkenine göre ($F=0.02$; $p>0.05$) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Horzum ve Ayas’a (2011) göre yurt dışında öğretmenlerin siber zorbalık hakkında görüşlerinin ölçülmesine yönelik çok sayıda çalışma yapılmasına rağmen cinsiyet, kıdem, branş değişkenlerine göre çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada yukarıda da sunulduğu gibi okul yöneticilerinin görev yaptıkları okullarda, öğrencilerin tarafından siber zorbalık davranışlarının gerçekleştirdiği araçlar, görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleme çalışmaları hakkındaki görüşleri cinsiyet, görev türü, kıdem, eğitim düzeyi, branş ve okul türü değişkenlerine göre incelenmiştir.

Araştırma bulguları cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde siber zorbalık davranışlarının hangi araçlar ile gerçekleştirildiği, görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleme çalışmaları ile okul yöneticilerinin cinsiyeti değişkeni arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu görülmüştür. Yenilmez ve Seferoğlu’nun (2013) ve Uysal ve diğerlerinin (2014) araştırma sonuçları da bu araştırmanın cinsiyete ilişkin bulguları ile örtüşmektedir. Yenilmez ve Seferoğlu (2013) öğretmenlerin siber zorbalık hakkındaki düşünceleriyle, Uysal ve diğerleri (2014) öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleriyle cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunmadığını söylemektedirler.

Araştırma bulgularına göre görev türü değişkeni açısından incelendiğinde okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının hangi araçlar ile gerçekleştirildiği, görülme sıklığı, nedenleri ve sonuçları ile görev türü değişkeni arasında anlamlı bir fark olmadığı

görülmüştür. Ancak araştırma bulgularına göre siber zorbalığı önleyici çalışmaları yapmada görev türü “okul müdürü” olanların, diğer yönetici kademelerinde bulunanlara göre daha etkili veya aktif olduğu görülmektedir. Okul disiplininin birinci derece sorumlu olan okul müdürlerinin, hemen hemen hepsi bir disiplin suçu olan siber zorbalık davranışlarına karşı diğer yönetim kademesinde bulunan yöneticilere göre daha duyarlı olması gerekmektedir. Beringer’e (2011) göre özellikle öğretmenler siber zorbalık davranışlarını engellemede kendilerini yetersiz bulmaktadırlar.

Araştırma bulguları kıdem değişkeni açısından incelendiğinde, okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleyici çalışmalar ile kıdem değişkeni arasında katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Ayas ve Horzum (2011) yapmış oldukları çalışmalarında siber zorbalık ve kıdem arasında anlamlı bir fark bulmamıştır. Ancak yöneticilikte kıdemi 11 yıl ve daha fazla olanlar katılımcılar, öğrencilerin siber zorbalığı gerçekleştirdiği araçlar hakkında daha fazla gözleme sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu bulgular Ayas ve Horzum’un (2011) bulgularından ayrılmaktadır.

Araştırma bulguları eğitim düzeyi değişkeni açısından incelendiğinde, öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını hangi araçlar ile gerçekleştirdikleri, bu davranışların görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleme çalışmaları ile eğitim düzeyi değişkeni açısından okul yöneticilerinin görüşleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Literatürde siber zorbalık davranışları ve eğitim düzeyi arasında ilişkiyi araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığından, bu bulgu farklı araştırmaların bulguları ile karşılaştırılamamıştır.

Araştırma bulguları branş değişkeni açısından incelendiğinde, okul yöneticilerinin branşı açısından, öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını hangi araçlar ile gerçekleştirdikleri ve siber zorbalığın önlenmesine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ancak branşı meslek dersi olan yöneticilerin lehine, branşı sayısal ve sözel olan yöneticilere göre siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı, nedenleri ve sonuçlarına ilişkin görüşlerin anlamlı olarak farklı çıktığı görülmüştür. Bu farklılığın nedeni olarak liselerde görev yapan yöneticilerin çok fazla branşlara ayrılması ve görev yaptıkları okul türleri gösterilebilir. Bu sonuç Ayas ve Horzum’un (2011) öğretmenler ile yapmış olduğu araştırmanın sonucu ile çelişmektedir. Ayas ve Horzum’un (2011) tamamı ilköğretim okulunda görevli 93 sınıf ve 47 branş öğretmeni ile yapmış olduğu çalışmada, branşın siber zorbalık görüşleri ile bir bağlantısının

olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Özbay (2013) yapmış olduğu bir çalışmada öğrencilerin devam ettikleri okul türlerine göre siber zorbalık davranışı sergilemeleri arasında anlamlı bir fark bulmuştur.

Araştırma bulguları okul türü değişkeni açısından incelendiğinde, okul yöneticilerinin öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını hangi araçlar ile gerçekleştirdikleri ve siber zorbalığı önleyici çalışmaları ile okul türü değişkeni arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu elde edilmiştir. Ancak Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde görev yapan yöneticilerin, Anadolu Lisesi ve diğer okul türlerinde görev yapan yöneticilere göre siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı, nedenleri ve sonuçları ile okul türü değişkeni arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde görev yapan yöneticilerin, diğer okul türlerine göre daha çok siber zorbalık davranışları ile karşılaştıkları için görüşlerinin bu şekilde olduğu, diğer bir deyişle Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde siber zorbalık davranışlarının daha sık gözlemlendiği söylenebilir. Özbay'ın (2013) yapmış olduğu araştırmanın sonucunda da Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin, İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören öğrenciden daha fazla siber zorbalık davranışı sergiledikleri sonucuna ulaşmıştır.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlara göre geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Sonuçlar

Okul yöneticilerinin öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının hangi araçlarla gerçekleştiğine, görülme sıklığına, nedenlerine, sonuçlarına ve önlemeye yönelik görüşlerinden elde edilen sonuçlar aşağıda yer almaktadır:

1. Ankara ili kamu ortaöğretim okullarında görev yapan yöneticilere göre okullarda öğrenciler arasında siber zorbalık davranışı en fazla “akıllı telefonlar” ile gerçekleştirilmektedir
2. Öğrenciler arasında en fazla gerçekleşen siber zorbalık davranışı “küfür etme” dir.
3. Öğrenciler arasında siber zorbalığın en önemli nedeni öğrencilerin interneti kontrolsüz bir şekilde kullanmalarıdır.
4. Siber zorbalık davranışının sonucunda öğrenciler arasında çatışmalar yaşanmaktadır.
5. Okul yöneticilerine göre öğrenciler arasında siber zorbalık davranışlarını önlemek için okullarda değerler eğitime önem verilmesi gerekmektedir.
6. Siber zorbalık davranışları en fazla Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde öğrenim gören öğrenciler arasında gerçekleşmektedir.
7. Siber zorbalık davranışlarının hangi araçlarla gerçekleştirildiğine ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri cinsiyet, görev türü, eğitim düzeyi, branş ve okul türü değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Ancak kıdem değişkeni açısından okul yöneticilerinin görüşleri anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır; kıdemi fazla olan yöneticiler siber zorbalık davranışlarını daha fazla gözlemektedir.
8. Siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına, nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri cinsiyet, görev türü, kıdem, eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Ancak, branş ve okul türü

kıdem değişkeni açısından okul yöneticilerinin görüşleri anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde görev yapan yöneticileri, daha çok siber zorbalık davranışları ile karşılaşmaktadır.

9. Siber zorbalık davranışlarının önlenmesine ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri cinsiyet, kıdem, eğitim düzeyi, branş ve okul türü değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Ancak görev türü değişkeni açısından okul yöneticilerinin görüşleri anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Görev türü “okul müdürü” olanlar, diğer yönetici kademelerinde bulunanlara göre siber zorbalık davranışlarını önlemede daha etkilidir.

Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

1. Ortaöğretim kurumlarında “değerler eğitimi” konusu öğrencilerin haftalık ders programlarının içerisine yerleştirilmelidir.
2. Okullarda siber zorbalığı yasaklarla (öğrencilerin cep telefonunu kullanmalarını yasaklamak gibi) önlemek yerine, siber zorbalık davranışının zararları konusunda öğrencilerin farkındalıklarının arttırılmasına yönelik faaliyetler yapılmalıdır.
3. Okul yöneticileri öğrenciler ile,
  - Başkalarını telefon ile rahatsız etmeyecekleri,
  - Küfür ve argo içeren mesaj göndermeyecekleri
  - Ders boyunca telefonlarını kapalı tutacakları
  - Okul içerisinde hiç kimsenin fotoğrafını ve videosunu çekmeyecekleri
 şeklinde maddeler içeren bir “telefon sözleşmesi” imzalayabilirler.
4. Siber zorbalık davranışına maruz kalan kurban öğrencilere yönelik, böyle olaylarla karşılaştıklarında sessiz kalmamaları, ailelerine, okul yöneticilerine veya öğretmenlerine mutlaka haber vermeleri yönünde bilgiler verilmelidir.
5. Siber zorbalığın adli ve idari yönden bir suç olduğu kitle iletişim araçlarında kamu spotu yayınları ile sürekli şekilde bildirilmeli, bu şekilde öğrencilerin farkındalığı arttırılmalıdır.
6. İnternet sitelerinde ziyaret edilen her sayfanın kenarlarında siber zorbalığın zararları ile ilgili öğrencilere yönelik görsellere yer verilmelidir.
7. Özellikle kıdemi az olan okul yöneticileri siber zorbalık konusunda hizmet içi eğitimler almalıdır.

8. Özel okullardaki yöneticilerin siber zorbalık konusundaki görüşleri araştırılabilir.
9. Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde Siber zorbalık davranışlarıyla daha sık karşılaşılmasının sebepleri araştırılmalıdır.
10. Okullarda siber zorbalıkla mücadele planı hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adalet Bakanlığı, Türk Ceza Kanunu, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı Yayını 2005.
- Akduman, G. G. (2010). 7-14 Yaş Grubu Çocuklarda Akran İstismarı ve Kendi Çözüm Önerileri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 3(2).
- Akgül, M. (2010). 3. Yılında Türkiye'nin İnternetle Savaşı: Donkişot, Devekuşu, Harakiri. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(2), 285-300.
- Aksaray, S. (2011). Siber zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 405.
- Albayrak, S. (2012). *Okulda Uygulanan Zorbalığı Önleme Programının Zorbalığın Azaltılmasında Etkisi*. (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Alikaşifoğlu, M. (2011). Akran istismarı. *Türk Pediatri Arşivi*, 46(11).
- Aluedse, O. (2006). Bullying in Schools: A Form of Child Abuse in Schools. *Educational Research Quarterly*, 30(1), 37-49
- Anderson, K. L. (2012). "New kid on the block" Yüksek lisans Tezi, California: California State University.
- Arslan Ö, ve Savaşer, S. T. (2009). Okulda zorbalık. *Milli Eğitim*, (184), 218.
- Aslan. Ö.M., ve Tuğrul, B. (2013). *Anaokuluna Devam Eden Çocukların Oyun Davranışları ve Oyunlarında Ortaya Çıkan Zorbalık Davranışlarının İncelenmesi*, Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13, 27-41
- Atav, E. T., Akkoyunlu, B. T., ve Sağlam, N. T. (2006). Öğretmen Adaylarının İnternete Erişim Olanakları ve Kullanım Amaçları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, (30), 37.
- Atik, G., Özmen, O. ve Kemer, G. (2012). Bullying and submissive behavior. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 191.
- Ayas, T, ve Horzum, M. B.(2011). "Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Algılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi," *International Online Journal of Educational Sciences* 3(2), 619–640.
- Aydın, İ. (2015). <http://www.milliyet.com.tr/cagin-en-buyuk-bagimlilik/gundem/ydetay/2076902/default.htm> (Erişim tarihi 25.12.2015)
- Baker, E. ve Kavşut, F. T. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, (27), 31.
- Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. (5. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Barlett, C. ve Coyne, S. M. (2014), A meta-analysis of sex differences in cyberbullying behavior: The moderating role of age. *Aggr. Behav.*, 40: 474–488.
- Baroncelli, A., ve Ciucci, E. (2014). Unique effects of different components of trait emotional intelligence in traditional bullying and cyberbullying. *Journal Of Adolescence*, 37(6), 807-815.
- Baştürk A. E., Sayımer, İ., Balaban Salı, J., ve Ergün Başak, B. (2014). Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalarındaki yeri.
- Bauman, S. (2-4 Kasım 2007). Cyberbullying: A Virtual Menace. *National Coalition Against Bullying National Conference*, University of Arizona, Melbourne, Australia.
- Bayram N., Sayılı M. (2011). *Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı*. Suç Önleme Sempozyumu, Bursa, 7-8 Ekim.
- Bayzan, Ş., ve Özbilen, A. (2012). Dünyada İnternetin Güvenli Kullanımına Yönelik Uygulama Örnekleri ve Türkiye’de Bilinçlendirme Faaliyetlerinin İncelenmesi ve Türkiye İçin Öneriler. *NWSA: Engineering Sciences*, 7(2), 521-531.
- Beckerman, L. ve Nocero, J. (2003). High-Tech Student Hate Mail. *The Education Digest*, 68 (6), 37-40.
- Beran T ve Li Q, 2005, Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265–277.
- Beringer, A. (2011). *Teacher’s perceptions and awareness of cyberbullying among middle school students*. Counsel or education master’s theses, The College at Brockport: State University of New York.
- Bilge, M. (2007). Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin meslek alanlarına yönlendirilme etkinliklerinin yeterlilik düzeyi. Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Brown, K., Jackson, M., ve Cassidy, W. (2006). Cyber-Bullying: Developing Policy to Direct Responses that are Equitable and Effective in Addressing This Special Form of Bullying. *Canadian Journal of Educational Administration and Policy*, 57, 1-36.
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). *Okul Ortamı ve Sanal Ortamda Meydana Gelen Akran Zorbalığı Ne Ölçüde Örtüşüyor? Türk Psikoloji Dergisi*, Haziran 2012, 27 (69), 81-96
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: Gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 69.

- Bursalioğlu, Z. (1991). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (18. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak Kılıç, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (15. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Cassidy, W., Faucher, C., ve Jackson, M. (2013). Cyberbullying among youth: A comprehensive review of current international research and its implications and application to policy and practice. *School Psychology International*.
- Chen, L. M., ve Cheng, Y. Y. (2013). Prevalence of school bullying among secondary students in Taiwan: Measurements with and without a specific definition of bullying. *School Psychology International*, 34(6), 707-720.
- Crosslin, K., ve Golman, M. (2014). “Maybeyou don’t want to face it” – College students’ perspectives on cyberbullying. *Computers In Human Behavior*, 4114-20.
- Çağrı, R. (2010). *Zorbalık Yapan ve Zorbalığa Maruz Kalan Çocukların Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Çalışgan, H. (2013). *İlköğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık*. (Yüksek Lisans), Yedi Tepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Campbell, M.A. (2005) Cyberbullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counselling* 15(1):68-76.
- Campfield, D.C. (2008). Cyberbullying and victimization: psycho social characteristics of bullies, victims, and bully/victims. Un published doctoral dissertation, The University of Montana.
- Çetin, B., Peker, A., Eroğlu, Y., ve Çitemel, N. (2011). Inter personal cognitive distortions as a predictor of cyber victimization and bullying: A preliminary report in adolescents. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(3), 1064-1080.
- Çetin, B., Eroğlu, Y., T., Peker, A., Akbaba, S. T., ve Pepsoy, S. (2012). Ergenlerde ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik kurgusu, siber zorbalık ve psikolojik uyumsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi -. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 637.
- Çifçi, S. (2010). *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans), Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tokat.

- Çivilidağ, A. ve Cooper, H. T. (2013). Ergenlerde Siber Zorba ve Öfkenin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Niğde İli Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(1), 497-511.
- Çokluk, Ö. Yılmaz, K. Oğuz, E. (2011) Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4 (1), 95-107.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve Lisrel uygulamaları*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dehue, F., Bolman, C., ve Völlink T. (2008) Cyberbullying : Youngsters' experiences and parental perception. *Cyberpsychology and Behavior*. 11 (2), 217-223
- Demirtaş, H., Üstüner, M., ve Özer, N. (2007). Okul yönetiminde karşılaşılan sorunların öğrenci ve okul ile ilgili değişkenler açısından incelenmesi. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 13(3), 421-455.
- Develioğlu, F. (2008). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar : Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291.
- Durmuş, E., & Gürkan, U. (2005). Lise Öğrencilerinin Şiddet ve Saldırganlık Eğilimleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 253-269.
- Ekşi, F. (2012). "Examination of Narcissistic Personality Traits' Predicting Level of Internet Addiction and Cyber Bullying through Path Analysis." *Educational Sciences: Theory ve Practice* 12(3): 1684-1706.
- Ekşi, F. T., ve Ümmet D. T. (2013). Bir kişilerarası iletişim problemi olarak internet bağımlılığı ve siber zorbalık: psikolojik danışma açısından değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 91.
- Eren, Z. (2014). Peer Bullying in the Angel of Nitshill Road by Anne Fine and Bad Girls by Jacqueline Wilson. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31(1), 153-167.
- Eroğlu, Y. (2011). Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Furniss, C. (2000). Bullying in schools: it's not a crime - is it? *Education & The Law*, 12(1), 9-29.
- Giménez, A. M., Hunter, S. C., Durkin, K., Arnaiz, P., ve Maquilón, J. J. (2015). The emotional impact of cyberbullying: Differences in perception and experiences as a function of role. *Computers & Education*, 82, 228-235.
- Glover, D., Gough, G., Johnson, M., ve Cartwright, N. (2000). Bullying in 25 secondary schools: Incidence, impact and intervention. *Educational Research*, 42(2), 141-156.

- Gün, H. (2009). Çalışma Ortamında Psikoloji Taciz. Ankara: Lazer Yayıncılık.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6.
- Hamer, A. H., ve Konijn, E. A. (2015). Adolescents' media exposure may increase their cyberbullying behavior: a longitudinal study. *The Journal Of Adolescent Health: Official Publication Of The Society For Adolescent Medicine*, 56(2), 203-208.
- Haskan, Ö. ve Yıldırım, İ. (2012). Şiddet Eğilimi Ölçeği'nin geliştirilmesi. *Eğitim Ve Bilim*, 37(163), 165.
- Hinduja, S. ve Patchin, J.W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factor selated to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29, p: 129-156.
- Hesapçıoğlu, T., ve Yeşilova, H. (2015). Lise öğrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(4).
- İnanç, B., Atıcı M. ve Bilgin, M. (2005). Gelişim Psikolojisi. Adana: Nobel Yayınevi.
- Kabil, M. (2010). *Sınıflardaki Öğrenci Sayılarının Zorbalık Üzerine Etkileri*. (Yüksek Lisans), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sakarya.
- Kapçı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (16. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaşıkcı, N. D., Çağıltay, K., Karakuş, T., Kurşun, E. ve Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Eğitim ve Bilim* 39, 171.
- Kaya, F. ve Bilgin, H. (2012). Şiddete Maruz Kalma Ölçekleri Türkçe uyarlaması: Lise öğrencilerinde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(2), 151.
- Keith, S., ve Martin, M. E. (2005). Cyber-bullying: Creating a culture of respect in a cyber world. *Reclaiming children and youth*, 13(4), 224-228.
- Kepenekci Y.K, ve Çinkır S. (2006) Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse and Neglect*; 30, 193–204.
- Kessel Schneider, S., O'Donnell, L ve Smith, E. (2015). Trends in Cyberbullying and School Bullying Victimization in a Regional Census of High School Students, 2006-2012. *Journal Of School Health*, 85(9), 611-620.

- Kınay, H. (2012). *Lise öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığının riskli davranış, korumacı davranış, suça maruziyet ve tehlike algısı ile ilişkisi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans), Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Kitzinger, J. (1995). Qualitative research. Introducing focus groups. *BMJ: British medical journal*, 311(7000), 299.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. New York: Routledge.
- Koçak, Y. ve Yeşilyurt, C. (2014). Türk Hukuku Bakımından Mobbing. *Journal Of World Of Turks / Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, 6(1), 213-227.
- Kowalski, R. M., ve Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 22–30.
- Kowalski, R. M., Morgan, C. A., ve Limber, S. P. (2012). Traditional bullying as a potential warning sign of cyberbullying. *School Psychology International*, 33(5), 505-519.
- Lenhart, A. (2007). *Cyberbullying and online teens: Pew Internet & American Life Project*.
- Li, Q. (2010). Cyberbullying in high schools: a study of students' behaviors and beliefs about this new phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment ve Trauma*, 19, 372–392.
- McQuade, S. C., Colt, J. P., ve Meyer, N. B. (2009). *CyberBullying: Protecting Kids and Adults From Online Bullies*. Westport, Conn: Praeger Publishers.
- Mesch, G.S. (2009). Parental mediation, online activities, and cyberbullying. *Cyberpsychology & Behaviour*, 12(4).
- Mumcu, H. Y., Mumcu, İ., ve Aktaş, M. C. (2012). Meslek lisesi öğrencileri için matematik. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 180-195.
- Nixon, C. L. (2014). Current perspectives: the impact of cyberbullying on adolescent health. *Adolescent Health, Medicine And Therapeutics*, 5143-158.
- Olweus, D. (1994). Annotation-bullying at school: Basic facts and effects of school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171-1190.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leadership*, 60(6), 12-17.
- Olweus, D. (2005). *Bullying at school. What we know and what we can do*. (24. Baskı) İngiltere: Blackwell Publishing Ltd.
- Olweus, D. (2013). School bullying: development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 751–780.

- Öğülmüş, S. (2006). Okullarda şiddet ve alınabilecek önlemler. *Eğitime Bakış*, 2(7), 16-24.
- Özbay, A. (2013). *Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir, M., ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*[*Educational Administration: Theory and Practice*], 17(4), 605-626.
- Özel, S. (2013). *Lise öğrencileri arasında siber zorbalık, siber mağduriyet, depresyon ve benlik saygısı ilişkisi*.(Yüksek Lisans), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özen, Ş. D. (2006). Ergenlerde Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Yaş, Çocuk Yetiştirme Stilleri ve Benlik İmgesi ile İlişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(58), 77.
- Özen, Ş. D. ve Aktan, T. (2010). Bağlanma ve Zorbalık Sisteminde Yer Alma: Başa Çıkma Stratejilerinin Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(65), 101-113
- Patchin, J.W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Peker, A. (2013). *İnsani değerler yönelimli psiko-eğitim programının problemli internet kullanımı ve siber zorbalık üzerindeki etkisi*. (Doktora), Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Peker, A., Eroğlu, Y., ve Çitemel, N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 205-222.
- Piotrowski, C. (2012). From Workplace Bullying to Cyberbullying: The Enigma of E-Harassment in Modern Organizations. *Organization Development Journal*, 30(4), 44-53
- Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. Ankara Üniversitesi, *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(2).
- Raskauskas, J. ve Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental psychology*, 43(3), 564.
- Rémond, J., Kern, L., ve Romo, L. (2014). [A cyberbullying study: Analysis of cyberbullying, com or bidities and coping mechanisms].
- Rogers, V. (2010). *Cyberbullying: Activitiesto Help Childrenand Teens to Stay Safe in a Texting, Twittering, Social Networking World*. London: Jessica Kingsley Publishers.

- Sabella, R. A., Patchin, J. W., ve Hinduja, S. (2013). Cyberbullying myths and realities. *Computers in Human behavior*, 29(6), 2703-2711.
- Sampasa-Kanyinga, H., Roumeliotis, P., Farrow, C. V., ve Shi, Y. F. (2014). Breakfast skipping is associated with cyberbullying ve schoolbullying victimization. A school-based cross-sectional study. *Appetite*, 79, 76-82
- Sarak, Ö. (2012). *Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık*. (Yüksek Lisans), Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Schultze-Krumbholz, A., Göbel, K., Scheithauer, H., Brighi, A., Guarini, A., Tsorbatzoudis, H., ve Smith, P. K. (2015). A Comparison of Classification Approaches for Cyberbullying and Traditional Bullying Using Data From Six European Countries. *Journal Of School Violence*, 14(1), 47-65.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde Siber Zorbalık / Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri*. (Doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Shariff, S. ve Hoff, D. L. (2007). Cyberbullying: Clarifying legal boundaries for school supervision in cyberspace. *International Journal of Cyber Criminology*, 1(1), 76-118.
- Slonje, R., Smith, P.K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying. *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154
- Steffgen, G., ve König, A. (2009). Cyberbullying: The role of traditional bullying and empathy. In *The good, the bad and the challenging. Conference Proceedings 2*, 1041-1047.
- Stewart, M.D., ve Fritsch, E.J. (2011). School and Law Enforcement Efforts to Combat Cyberbullying *University of North Texas, Denton, TX, USA*
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. ve E, S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010(21).
- Toksöz, E. (2010). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ve Aile Tutumu Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (Eskişehir İli Örneği)*. (Yüksek Lisans), Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26, 277-287.
- Totan, T. (2007). Okulda Zorbalığı Önlemede Eğitimcilere ve Ebeveynlere Öneriler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 191.

- Tural Hesapçioğlu, S., ve Yeşilova, H. (2015). Lise öğrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları. *Anatolian Journal Of Psychiatry / Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(4), 284-293.
- Udris, R. (2014). Cyberbullying among high school students in Japan: Development and validation of the Online Disinhibition Scale. *Computers In Human Behavior*, 41253-261.
- Uludağlı Pekel, N., ve Uçanok, Z. (2005). Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(56), 77.
- Uysal, İ., Duman, G., Yazıcı, E., ve Şahin, M. (2014) Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalık Duyarlılıkları ve Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeğinin Bazı Psikometrik Özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15 (1), 191-210
- Vandebosch, H., ve Van Cleemput, K. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research into the Perceptions of Youngsters. *Cyberpsychology and Behavior*, 11(4), 499-503.
- Volk, A. A., Dane, A. V., ve Marini, Z. A. (2014). What is bullying? A theoretical redefinition. *Developmental Review*, 34(4), 327-343.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent health*, 45(4), 368-375.
- Washington, E. T. (2015). An Overview of Cyberbullying in Higher Education. *Adult Learning*, 26(1), 21-27.
- Willard, N. E. (2007) *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*.
- Yaban, E. Sayıl, M. ve Tepe, K. (2013). Erkek ergenlerde anne babadan algılanan destek ile akran zorbalığı arasındaki ilişkide arkadaşlık niteliğinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28(71), 20.
- Yaman, E. E., ve Ceylan Çuha, N. (2014). Sınıf Öğretmenlerinin Okul Zorbalığına İlişkin Tutumları İle Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Turkish). *Bartın University Journal Of Faculty Of Education*, 3(2), 435-448.
- Yaman, E., Eroğlu, Y., ve Peker, A. (2011). *Başa çıkma stratejileri ile okul zorbalığı ve siber zorbalık*.
- Yaman, E., ve Kocabaşoğlu, N. (2011). Zorbalığa Farklı bir Bakış: Öğrencilerin Öğretmenlerine Zorbalık Yaptığı Bir Dikey Zorbalık Araştırması. *Elementary Education Online*, 10(2), 653-666.
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 918.

- Yavuz, R. ve Hiperlink, (Firm). (2000). *Biyolojik sosyolojik psikolojik açıdan şiddet*. İstanbul: Yüce Yayınları.
- Ybarra, L.M. ve Mitchell, K. J. (2004). Youth engage in online harassment: Associations with caregiver – child relationships, internet use and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27 (3), p: 319-336.
- Yenilmez, Y. ve Seferoğlu, S. (2013). Sanal zorbalık ve öğretmenlerin farkındalık durumlarına bir bakış. *Eğitim ve Bilim*, 38, 169.
- Yıldırım, R. (2012). Akran Zorbalığı. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2).
- Yıldız, Ç. ve Sümer, H. (2010). Saldırgan davranışları yordamada çevresel risk, çevresel güvenlik ve okul iklimi algısı. *P D R: Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, 4(34), 161.
- Yöndem, D. ve Totan, T. (2008). Ergenlerde zorbalık ve stresle baş etme. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(35), 28.
- <http://www.memurlar.net/haber/502372/> (Erişim tarihi 22.02.2015)
- <http://www.memurlar.net/haber/502161/>(Erişim tarihi 22.02.2015)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54f0e39baad709.28158072(Erişim tarihi 27.02.2015)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Sanal_Su%C3%A7lar_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi(Erişim tarihi 01.03.2015)
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>(Erişim tarihi 22.02.2015)

EKLER

EK A

Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.5745475
Konu: Araştırma izni

04.06.2015

ANKARA ÜNİVERSİTESİNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) 25/05/2015 tarihli ve 2083 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi İbrahim Okan ERDEN'in "Lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri" başlıklı tezi kapsamında çalışma yapma talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve araştırmanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Anket formunun (3 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde bir örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme (İ) Şubesine gönderilmesini arz ederim.

Ali GÜNGÖR
Müdür a.
Şube Müdürü

Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır.
04.06.2015...

Yasar SUBASI

Atatürk Biv. 06648 Kızılay/ANKARA
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: adsoyad@mcb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Ad SOYAD Ünvan
Tel: (0 312) XXX XX XX
Faks: (0 312) XXX XX XX

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden ed65-6c10-3f92-ab0c-a48e kodu ile teyit edilebilir.

EK B

Ankara Üniversitesi Etik Kurul İzni

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

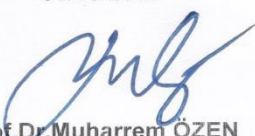
Karar Tarihi : 01/10/2015

Toplantı Sayısı : 18

Karar Sayısı : 294

294- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencilerinden **İbrahim Okan Erden**'nin "Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri" başlıklı tez çalışması ile ilgili tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencilerinden **İbrahim Okan Erden**'nin "Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri" başlıklı tez çalışmasının, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
01/10/2015

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

No	B. Okulunuzdaki öğrenciler arasında aşağıda yer alan siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin ifadelere katılma durumunuzu uygun seçeneği işaretleyerek belirtiniz.	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
1	Küfür etme					
2	Tehdit etme					
3	İftira atma					
4	Dışlama (Gruba almama veya gruptan atma)					
5	İzinsiz bilgi ve belge paylaşma					
6	Cinsel tacizde bulunma					
7	Dedikodu yayma					
8	Hakaret etme					
9	Küçük düşürme					
10	Alay etme					
11	Ayrımcılık yapma					
12	Laf atma					
13	Diğer (Lütfen yazınız):.....					
No	C. Lütfen okulunuzda öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin ifadelere katılma durumunuzu uygun seçeneği işaretleyerek belirtiniz.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	Öğrencilerin akademik başarısızlığı					
2	Öğrencilerin problem çözme yeteneğinin gelişmemiş olması					
3	Öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinin bozulması					
4	Öğrencilerin özgüven düşüklüğü					
5	Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyinin düşüklüğü					
6	Öğrencilerin parçalanmış ailede yaşıyor olması					
7	Öğrencilerin anne-babanın teknoloji okur-yazarlık düzeyinin düşüklüğü					
8	Öğrencilerin anne-babalarının eğitim düzeyinin düşüklüğü					
9	Öğrencilerin evde kontrolsüz internet kullanımının olması					
10	Öğrencilerin teknoloji ile erken yaşta tanışmış olması					
11	Ailelerin telefon, bilgisayar vb. aletlerin kullanımını kısıtlayamaması					
12	Okullardaki sosyal faaliyetlerin yetersizliği					
13	Sınıfların kalabalık olması					
14	Okulların disiplini sağlamadaki yetersizliği					
15	Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'ndeki disiplin ile ilgili hükümlerin yetersiz olması					
16	Diğer (Lütfen yazınız):.....					

No	D. Lütfen okullarda öğrenciler arasında yaşanan siber zorbalık davranışlarının ne tür sonuçlar doğurduğuna ilişkin ifadelerle katılım durumunuzu uygun seçeneği işaretleyerek belirtiniz.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	Öğrencilerin okul terkine neden olmaktadır.					
2	Öğrencilerin okula devamsızlık yapmasına neden olmaktadır.					
3	Öğrencilerin akademik başarısızlıklarına neden olmaktadır.					
4	Mağdurlar psikolojik problemler yaşamaktadır.					
5	Okullarda öğrenciler arası çatışmalar yaşanmaktadır.					
6	Diğer (Lütfen yazınız):.....					
No	E. Okul yöneticisi olarak okulunuzdaki siber zorbalığı önleyici ne tür çalışmalar yapıyorsunuz?	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	Öğrenciler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir.					
2	Öğretmenler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir.					
3	Veliler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir.					
4	Öğretmenler kurulunda cep telefonu vb. kullanılmasını sınırlandıran karar alınmaktadır.					
5	Öğrencilerin kullanacağı bilgisayarların girebileceği sitelere engellemeler getirilmektedir.					
6	Öğrencilere değerler eğitimi verilmektedir.					
7	Diğer (Lütfen yazınız):.....					

Yukarıda belirtilmemiş ancak okullarda yaşanan siber zorbalıkla ilgili olarak belirtilmesinde yarar gördüğünüz başka hususları lütfen maddeler halinde belirtiniz.

TEŞEKKÜRLER

EK D

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: İbrahim Okan ERDEN**Doğum Yılı:** 1971**İletişim Bilgileri:** Keçiören Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müdürlüğü

Adnan Menderes Mh. Özyurt Cd. No:3/1 Ankara Keçiören

0 312 357 01 44/105

E-posta Adresi: ibrahimokanerden@hotmail.com**Öğrenim Durumu:** Yüksek Lisans

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Metal İşleri Öğretmenliği	Gazi Üniversitesi	1989 - 1993
Yüksek Lisans	Metal İşleri Öğretmenliği	Gazi Üniversitesi	2003 - 2006

İş Deneyimi:

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Öğretmen	Eskişehir	1994 - 1997
Müdür Yardımcısı	Eskişehir	1997 - 1998
Öğretmen / Bölüm Şefi	Trabzon	1998 - 2003
Öğretmen / Bölüm Şefi	Ankara	2003 - 2006
Müdür Yardımcısı	Ankara	2006 - 2010
Okul Müdürü	Ankara	2010 - Halen